

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Kavkaz v ruském politickém diskurzu

Anna Kohoutová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Kavkaz v ruském politickém diskurzu

Anna Kohoutová

Vedoucí práce:

Mgr. Ľubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně, pouze s využitím uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015 .....

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce Mgr. Lubomíru Luptákovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Teoretická část	10
1.1. Teritoriální zaměření Kavkazu	10
1.2. Politický diskurz	14
1.3. Politický systém Ruské federace	17
1.4. Bezpečnostní studia a roviny mezinárodních vztahů	20
1.5. Studia politiky identity	25
1.6. Shrnutí: Zasazení výzkumu do různých oborů	28
2. CAQDA analýza reprezentací Severního Kavkazu v ruském politickém diskurzu	30
2.1. Výzkumná metoda	30
2.2. Korpus pro analýzu	32
2.3. Reprezentace výsledků analýzy	36
2.4. Shrnutí: Severní Kavkaz v politickém diskurzu RF	40
3. Diskuse: Kavkaz v politickém diskurzu Ruska.....	42
3.1. Kavkaz v obrazech Ruské federace v 90. letech	42
3.2. Kavkaz v obrazech Ruské federace po roce 2000	45
3.3. Kavkaz jako „other” v Ruské federaci	47
3.4. Ruský neonacismus jako praktický příklad kavkazské exkluze	51
3.4. Shrnutí: Politiky identity mezi Ruskem a Kavkazem	57
Závěr	60
Seznam literatury	63
Resumé.....	67
Přílohy.....	68

Úvod

Historie regionu Kavkaz je úzce spjata s ruskou historií a s utvářením ruského státu a identity. V oblasti tohoto regionu se po dobu dlouhé historie utvářely hranice Ruska. Nejdříve Ruské říše, poté Sovětského svazu a nyní i Ruské federace. Region se historicky nacházel mezi třemi velkými říšemi - Ruskou, Perskou a Osmanskou. I v současné době leží Kavkaz mezi Ruskou federací, Íránem a Tureckem. Tento region je však hraničním regionem i v mnoha jiných ohledech. Region leží mezi Černým a Kaspickým mořem severně od Velkého Kavkazského hřebene [Souleimanov 2012: 108]. Tato poloha a nerostné bohatství činí z regionu velmi strategické území. Nicméně dnešní Írán již není tak vlivný jako Perská říše a Turecko tak silné jako někdejší Osmanská říše a proto se od poloviny 19. století Kavkaz objevuje především ve spojení s Ruskem [Henze 1996: 1].

Současné hranice Ruské federace rozdělují Kavkaz na severní, který je součástí Ruské federace a jižní, kde se nacházejí tři samostatné státy - Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán. I přesto, že se Rusko historicky snažilo ovládat co největší území na Kavkaze, zachovaly si národy a etnika zde žijící své typické rysy, které se liší od těch ruských. Na Kavkaze dodnes žije veliké množství národů a etnik, které si zachovávají velikou jazykovou diverzitu [Sagramoso 2007: 684].

Celý region Kavkazu je po celou svou historii zmítán válečnými konflikty a s výjimkou SSSR zde nikdy nebyl jednotný státní celek [Barrett 1995: 579]. Nejinak je tomu i po rozpadu SSSR. Od roku 1992 proběhla v oblasti Kavkazu celá řada válečných konfliktů, do kterých byla často zapojena také Ruská federace (obě války v Čečensku, spory o Abcházii, spory o severní a jižní Osetii, válka v Gruzii, spory o Dagestán, nepokoje v Ingušsku). Samotný Kavkaz je tak pro Ruskou federaci velmi významným politickým a bezpečnostním tématem, a to jak z hlediska vnitrostátního, tak zahraničně-politického.

Je zcela zřejmé, že Kavkaz je pro Ruskou federaci velmi důležitým politickým tématem. Můžeme tedy říci, že události na Kavkaze formují ruskou

politiku a její diskurz, stejně tak jako ruský politický diskurz zpětně formuje situaci na Kavkaze. Uvědomíme li si dlouhodobou historickou interakci mezi ruským národem a národy žijícími na Kavkaze můžeme tvrdit že se obě identity (ruská i kavkazská) vzájemně utvářely a měly vliv nejen na sebe samé, ale také na politiky (*policies*) a jednotlivé státní a regionální celky.

Ruská federace je poměrně mladý stát, který vznikl v roce 1992 rozpadem SSSR. Spolu s rozpadem SSSR došlo také k osamostatnění Arménie, Gruzie a Ázerbájdžánu, čímž došlo k rozdělení Kavkazu na severní ruský a k osamostatnění jižního Kavkazu. Z tohoto hlediska lze předpokládat, že Kavkaz hrál určitou roli při konstituci Ruské federace a její politiky. V naší práci nás bude konkrétně zajímat jak je Kavkaz a s ním asociované kategorie představován a využíván jako symbol v ruském politickém diskurzu, což zjistíme zodpovězením tří výzkumných otázek: (1) Jakým způsobem jsou populace a teritoriální celky asociované s Kavkazem reprezentovány v ruském politickém diskurzu? (2) Jak se tyto reprezentace měnily v posledních dvaceti letech? (3) Jakou roli hrají různé interpretace Kavkazu jako „Toho druhého” při konstituci specifických obrazů Ruska?.

Vzhledem k tomu, že politika každé země se poměrně jasně dělí na domácí a zahraniční a v ruské politice spadá Kavkaz do obou těchto kategorií, budeme se cíleně věnovat severnímu Kavkazu, i když určité přesahy v rámci diskurzu nelze vyloučit (více viz kapitolu 1). V úvodu své práce bych také chtěla upozornit, že předkládaný výzkum se zabývá pouze interpretací Kavkazu v politickém diskurzu Ruska, nikoli diskurzem ruských médií, obecným ruským diskurzem, či jakýmkoli jiným diskurzem. Předkládaná práce rovněž nemá za cíl popisovat historická fakta ohledně severního Kavkazu, nebo konfliktů, které se zde odehrávaly. Cílem práce není objektivní pohled na region Kavkazu, ale pohled skrze ruský politický diskurz. Proto bych ráda podotkla, že jakékoli interpretace Kavkazu v práci jsou výsledkem buď analýzy politického diskurzu Ruska, nebo vycházejí ze sekundární literatury. Nejedná se o objektivní a popisná fakta ani o názory autorky.

Celá práce je členěna do tří velkých kapitol, přičemž první kapitola je kapitolou teoretickou. Druhá a třetí kapitola jsou výzkumnými kapitolami. V první teoretické kapitole zůžeme, zaměříme a vysvětlíme výzkum, teorii a terminologii celé práce. Vzhledem k tomu, že se téma práce pohybuje na rozhraní několika humanitně vědních disciplín, v první kapitole určíme o jaké disciplíny se jedná a výzkum do každé z těchto disciplín zvlášť zasadíme. Díky tomu nám vyplyne teoretický a metodologický rámec výzkumu. Teoretický základ výzkumu spočívá v kombinaci kritických bezpečnostních studií a studií politiky identity. Konkrétní teoretický rámec tedy představuje Kodaňská škola, M. C. Williams, L. Hansen, M. Neocleous a obecně teoretici a zastánci rozšířeného konceptu bezpečnosti spolu s autory věnující se problematice identity, zvláště na poli mezinárodních vztahů (D. Campbell, I. B. Neumann). V teoretické kapitole rovněž představíme pojem politický diskurz Ruska, díky čemuž nám přímo vyplyne korpus pro následnou analýzu.

Druhá kapitola je věnována samotnému výzkumu. V úvodu kapitoly vysvětlíme metodologii výzkumu, která spočívá v kombinaci kritické diskurzivní analýzy a obsahové analýzy politických textů a jiných materiálů představujících ruský politický diskurz za použití nástrojů CAQDA¹ (konkrétně softwarů MAXQDA). Podrobně vysvětlíme výběr korpusu pro analýzu a také logiku vytváření jednotlivých kódů. Následně reprezentujeme výsledky analýzy.

Závěrečná, třetí, kapitola se zabývá reprezentací Kavkazu v ruském politickém diskurzu a identitě obecně. Výsledky naší analýzy zde konfrontujeme se sekundární literaturou zabývající se buď ruským politickým diskurzem, nebo Kavkazem, nebo politikou vyloučení obecně.

Při tvorbě teoretických rámců práce jsme využili zejména klasické autory kritických bezpečnostních studií, tedy M. C. Williams, B. Buzan, O. Wæver, L. Hansen a studií politiky identity: I. Neumann, D. Campbell. Rovněž jsme využili textů různých jazykovědců, zabývajících se (politickým) diskurzem a jeho výzkumem. K obsahové analýze nám posloužil korpus námi vybraných

---

¹ Computer-assisted qualitative data analysis.

politických dokumentů, zákonů a článků v konkrétních ruských novinách. V poslední kapitole jsme využili především literatury zabývající se Kavkazem obecně, ale také Kavkazem v obrazech Ruska.

Region Kavkazu je velmi dobře zmapovaným regionem, a to snad ve všech vědních disciplínách. Vyjimku netvoří ani české mezinárodně vztahařské či geopolitické prostředí. Nicméně unikátnost našeho výzkumu tkví v jeho šíři, v jeho transoborovosti, v pohledu na Kavkaz skrze ruský politický diskurz a ve využití CAQDA. Právě díky tomu představujeme v prostředí mezinárodních vztahů poměrně unikátní výzkum, který se zabývá Kavkazem skrze ruský pohled, především politický.

1. Teoretická část

Předkládaná práce se, vzhledem ke svému tématu, pohybuje na rozhraní několika humanitně vědních disciplín. V tématu se zrcadlí disciplíny mezinárodní vztahy, bezpečnostní studia, teritoriální studia a sociologie. Abychom tedy mohli toto téma dobře uchopit a následně z něj vyvodit správné závěry, je třeba jej hned na začátku ukotvit zasazením do jednotlivých oborů. Teoretická část práce se proto bude zabývat vysvětlením aspektů jednotlivých disciplín a jejich přínosu a využití v práci.

Teoretická kapitola je rozdělena do několika podkapitol. V první podkapitole upřesňujeme region Kavkaz a stručně představujeme tento region ve vztahu k Ruské federaci. V druhé podkapitole si vymezujeme termíny diskurz, politický diskurz a ruský politický diskurz. Představujeme, co si pod těmito pojmy můžeme konkrétně představit a jak lze ruský politický diskurz uchopit v rámci výzkumu. Vzhledem k tomu, že z této podkapitoly přímo vychází korpus pro následnou analýzu, nesmíme opomenout být stručné vysvětlení ruského politického systému a jeho změn v posledních dvaceti letech.

Dalším oborem do kterého výzkum zasazujeme jsou bezpečnostní studia a mezinárodní vztahy. V rámci této disciplíny pracujeme s teorií rozšířené bezpečnosti, kritickými bezpečnostními studii a s koncepty Kodaňské školy. V rámci mezinárodních vztahů představujeme různé úrovně analýzy a výzkum do nich zasazujeme. V poslední podkapitole se věnujeme spíše sociologickému tématu, tedy tématu identity a vyloučení, nicméně všechny koncepty vztahujeme na oblast mezinárodních vztahů a námi vybrané úrovně analýzy. Představujeme zde konkrétně koncepty „*the Others*“, *in-groups* a *out-groups* a identitu v mezinárodních vztazích obecně.

1.1. Teritoriální zaměření Kavkazu

Kavkaz hraje v předkládané práci jeden ze dvou hlavních subjektů (tím druhým je politický diskurz Ruska). Nicméně pojem Kavkaz je sám o sobě

poměrně vágní a velmi široký. Vzhledem k tématu a rozsahu práce je tedy zcela zásadní vymezit si teritoriálně a politicky region Kavkaz a oblast, kterou se budeme, optikou ruské politiky, zabývat.

Region Kavkaz je ze všech úhlů pohledu hraničním a tím pádem také strategickým regionem. Geograficky tvoří hranici mezi Evropou a Asií a poskytuje přístup k Černému i Kaspickému moři. V regionu se nachází poměrně značné množství nerostných surovin, které se čím dál více stávají výhodným strategickým artiklem dnešní doby a součástí stavby nových produktovodů. Politicky a demograficky je tento region hraniční již po staletí. Společně zde žijí různé národy, etnika vyznávající různá náboženství, mající různé kultury a jazyky [Barrett 1995: 578—579]. Tradičně je region rozdělen také z politického hlediska. Historicky představoval Kavkaz hranici mezi Ruskou, Osmanskou a Perskou říší. I dnes tento region leží mezi Ruskem, Tureckem a Íránem. Vzhledem k tomu, že však ani Turecko, ani Írán nedosahují takové síly a vlivu jako dříve Persie a Osmanská říše, zachovává si zde svůj majoritní vliv Rusko. Tento vliv byl zřejmý především v době existence SSSR, kdy prakticky celý Kavkaz spadal pod SSSR. Spolu s rozpadem SSSR došlo i k osamostatnění Arménské SSR, Ázerbajdžánské SSR a Gruzínské SSR, a to na Arménii, Ázerbajdžán a Gruzii [Souleimanov 2012: 109]. Dnes je region Kavkaz tradičně vnímán a rozdělován na severní a jižní. Pro celou oblast však platí, že od rozpadu SSSR je velmi konfliktní a neklidná. Příčin je hned několik, od historických neshod, přes secesní snahy, až k rozdílnosti Rusů a obyvatel Kavkazu [Souleimanov 2012: 110]. I když mají národy a etnika žijící na Kavkaze určité společné rysy a v mnoha ohledech spolu cítí sounáležitost, dochází v posledních dvaceti letech k vzájemnému odcizování severního a jižního Kavkazu. Příčinou toho je rozdělení Kavkazu ruskou státní hranicí. Lidé na severu jsou ruští občané, kteří navštěvují ruské školy, zodpovídají se ruským zákonům a administrativě a žijí v ruské realitě. Lidé žijící na Jižním Kavkaze nejsou Rusové, nenavštěvují ruské školy, zapominají ruský jazyk [Souleimanov 2002].

Ideální pro výzkum Kavkazu v ruském diskurzu by bylo ponechat Kavkaz jako jednu jednotku, jednu kategorii. Obyvatele Kavkazu označit jako Kavkazany a s touto skupinou dále pracovat jako s jedním celkem. Je sice pravda, že neexistuje žádný národ Kavkazanů a vnímat všechny obyvatele Kavkazu jako jednu skupinu není exaktní, přesto existuje jakási transkavkazská identita založena především na vymezení se vůči Rusku. To může být příčina, ale zároveň i důsledek toho, že ve společenském, mediálním a obecném ruském diskurzu jsou kavkazani vnímáni jako jedna skupina [Souleimanov 2012: 111]. Problém nastává v momentě, kdy chceme zkoumat ruský politický diskurz. Každý politický diskurz, všechny země a vlády světa rozlišují mezi domácí politikou a zahraniční politikou. A protože naše práce pracuje s Kavkazem v politickém rámci, objevuje se zde velká dělící linie - na severní Kavkaz je pohlíženo a vztahují se na něj vnitropolitická témata, zákony, nařízení a strategie Ruska, zatímco na jižní Kavkaz se vztahuje zahraniční politika RF. A jelikož rozsah práce není takový, abychom se mohli věnovat oběma regionům, vybereme si pro náš výzkum region severního Kavkazu.

Region severního Kavkazu² jsme se vybrali z několika důvodů. Tento region je historicky, geograficky i politicky bližší ruskému centru. Lze tedy předpokládat, že díky tomu se také více podílel na utváření identity Ruska i na utváření ruské politiky. Dodnes zde existuje mnoho dělících linií (např. náboženské spory, sociální nerovnosti, etnické složení), z čehož vyplývá, že odtud vychází problémy identity. Vzhledem k tomu, že region je součástí RF, nemají sem zdaleka takový přístup jiní aktéři jako do oblasti jižního Kavkazu a mnohem více se zde může zrcadlit ruský politický diskurz. Výhodou je i to, že zde není jazyková barriéra a my tak máme přístup k přímým informacím z tohoto regionu [Baum 2006: 231].

---

² Pro severní Kavkaz se někdy používá také označení Předkavkazsko, nicméně tento termín je spíše geografický. Název severní Kavkaz je více politický a navíc se používá pro označení regionu v anglickém i ruském jazyce. Proto zůstaneme u názvu severní Kavkaz.

Abychom si vymezili severní Kavkaz v přesných geografických a politických hranicích, musíme být alespoň elementárně seznámeni s administrativním dělením Ruské federace. Ruská federace se vyznačuje asymetrickým federalismem, což znamená, že jednotlivé substátní administrativní jednotky nemají rovné postavení a stejnou míru autonomie v rámci federace. Uvnitř Ruské federace najdeme několik administrativních jednotek: republiky (21), kraje (9), oblasti (46), federální města (2), autonomní oblasti (1) a autonomní okruhy (4) [Госавтоинспекция МВД 2015]. V roce 2000 byly nově zvoleným prezidentem Vladimírem Putinem zavedeny Federální okruhy. Těchto okruhů je nyní osm a jejich úkolem je usnadnit administrativní chod federace a komunikaci centra s jednotlivými regiony [Horemuž 2011: 310]. V Ruské federaci také fungují ekonomické okruhy, kterých je celkem jedenáct a které vznikaly v 90. letech zdoła. V oblasti severního Kavkazu se nacházejí pouze kraje, republiky a oblasti. Poměrně výstižně region severního Kavkazu vymezuje severokavkazský ekonomický okruh zformovaný v průběhu 90. let. Tento okruh zahrnuje republiky Dagestán, Čečensko, Ingušsko, Severní Osetii-Alanii, Kabardsko-Balkarsko, Karačajevsko-Čerkesko a Adygejsko, dále kraje Stavropolský a Krasnodarský a také Rostovskou oblast [BankGorodov 2010a]. Mezi lety 2000 a 2010 byl region Severního Kavkazu součástí Jižního federálního okruhu, který zahrnoval republiky Dagestán, Ingušsko, Kabardsko-Balkarsko, Severní Osetii-Alanii, Karačajevsko-Čerkesko, Adygejsko, Kalmycko a Čečensko, dále kraje Stavropolský a Krasnodarský a oblasti Rostovskou, Astrachaňskou a Volgogradskou. V roce 2010 vytvořil tehdejší prezident Dmitrij Medvěděv nový federální okruh, a to Severokavkazský federální okruh. Tento okruh nyní zahrnuje pouze republiky Dagestán, Ingušsko, Kabardsko-Balkarsko, Karačajevsko-čerkesko, Severní Osetii-Alanii, Čečensko a Stavropolský kraj [BankGorodov 2010b]. V minulém roce (2014) zřídil prezident Vladimír Putin Ministerstvo Severo-Kavkazských záležitostí, které nahradilo prezidentkého zmocněnce pro severní Kavkaz. Toto ministerstvo má ve své kompetenci dohlížet na Severokavkazský federální okruh [Russia Today 2014]. V naší práci chápeme

pod pojmem Severní Kavkaz region shodný se Severokavkazským ekonomickým okruhem. Všechny administrativní jednotky se nacházejí geograficky na Sevrním Kavkaze a vyznačují se velkým, nebo alespoň významným počtem etnicky neruského obyvatelstva, které se nejčastěji hlásí k sunnitskému islámu³ [Souleimanov 2012: 8—9].

Regionální struktura a politika RF není jednoduchá a navíc se poměrně často měnila. Zatímco během prezidentství Borise Jelcina získávaly regiony čím dál větší autonomii, po svém nástupu na post prezidenta zavedl Vladimír Putin poměrně přísný a shora řízený dohled nad regiony [Sagramoso 2007: 685—686]. Mezi zásadní problematická témata mezi Ruskem a Severním Kavkazem patří fakt, že Rusové vyznávají pravoslaví a obyvatelé Kavkazu islám [Souleimanov 2012: 109]. Spolu s rozpadem SSSR začali vznikat na severním Kavkaze secesní tendence a několik subjektů vyhlásilo jednostraně nezávislost [McFaul 1995: 227]. Nejznámějším konfliktem s největším dopadem (ať už lokálním, státním nebo globálním) byla první a následně i druhá válka v Čečensku. Tento konflikt je v oblasti Severního Kavkazu přítomem dodnes, a to především z toho důvodu, že zde v říjnu 2007 vznikl Emirát Kavkaz, jehož přívrženci se hlásí k radikálním směrům islámu saláfismu a wahábismu [Šmíd 2013: 54; Heidelberg Institute for International Conflict Research 2014: 29].

1.2. Politický diskurz

Předtím, než se pustíme do samotného výzkumu, musíme si ujasnit co to je politický diskurz, co si konkrétně představit pod ruským politickým diskurzem a jakým způsobem jej lze analyzovat. V této podkapitole si tedy představíme pojem politický diskurz obecně a následně tento termín aplikujeme na ruské politické prostředí. Díky tomu nám vyplyne okruh pro naši analýzu a pro její korpus.

Termín “diskurz” jako takový zanesl do humanitních věd M. Foucault, který jej chápal jako určitý pro dobu a společnost specifický řečový, nebo

---

³ Výjimkou je republika Kalmycko, ve které je převažujícím náboženstvím budhisimus.

projevový akt [van Dijk 1997: 1]. Samotný pojem diskurz a jeho další atributy jsou však příliš obecné a mnohočetné a pro naši práci vcelku nepodstatné. Budeme se tedy rovnou věnovat konkrétně politickému diskurzu.

Politický diskurz, stejně jako jakýkoliv jiný diskurz, je velmi propojený s lingvistikou a má své specifické vyjadřování, semiotiku, gramatiku, jazykovou logiku i symboliku [Базилев 2005: 6]. Nicméně politiku ani politický diskurz nelze reprezentovat pouze skrze řečové akty a texty. Odehrává se v něm mnoho událostí a okamžiků se skrytou symbolikou, jako jsou například manifestace, politické debaty, politické procesy nebo politické ceremonie [Ильин 2004]. Politický diskurz je také velmi propojený s mnoha dalšími diskurzy, které jej utváří a které jsou jím zpetně utvářeny. Politický diskurz je ve vzájemné interakci s mediálním diskurzem, společenským diskurzem, ekonomickým diskurzem, kulturním diskurzem atd. [Dulebová 2012: 1]. Diskurz, jako takový, nikdy nemá svého autora, nýbrž je výsledkem střetů různých osobních diskurzů [Ильин 2004].

Základním aktérem politického diskurzu, je nepochybně politik jako takový. Nicméně za další aktéry můžeme považovat i kolektivní rozhodnutí jednotlivých institucí, novináře zabývající se politikou a dokonce veřejnost participující na politickém procesu, nebo jedince a týmy stojící za jednotlivými politiky [Dulebová 2011: 4].

Politik se, jako referenční objekt, může politického diskurzu účastnit třemi různými způsoby: jako aktér, jako představitel skupiny, nebo jako symbol (představitel konkrétních myšlenek, tezí, směru) [Базилев 2005: 15]. Základním aspektem při zkoumání politického diskurzu jsou znaky verbální agrese. Lze se zaměřit na to, kdo je těmito symboly označován. Častým znakem je symbol odcizení, který využívá kategorie identity společnosti „naše - cizí“ [Базилев 2005: 15–16].

Politický diskurz je velmi specifický ve svém spojení s mocí. Politici se často musí o svůj hlas prát. Mít svůj hlas v politice je velké privilegium a moc. Řečový akt v politice tedy nemá pouze sdělovací roli, ale také roli sociálního

postavení. Politik může svoji řeč vnímat a předkládat jako manifestaci své moci, svého charizmatu, utváření svého obrazu a svých strategií [Базилев 2005: 8]. Politické texty tedy můžeme chápat jako hierarchii jednotlivých komunikačních kanálů a to z hlediska mnoha disciplín (jazykově, psychologicky, sociálně, societálně, symbolicky) a jako strukturu systému politického diskurzu [Базилев 2005: 9].

Musíme si však uvědomit, že politický diskurz, ostatně jako mnoho jiných diskurzů, je specifický ohledně svého jazyka a prostředí, které jsou velmi formální a oficiální. Je tedy nasnadě předpokládat, že politický diskurz bude poněkud zastřený, nebo neupřímný (ne tak vulgární, diplomatický) v kontrastu s diskurzem například společenským, nebo mediálním. Politický diskurz má vlastní symboliku, sémiotiku, přisuzuje běžným obratům jiný význam. Jazyk politického diskurzu se také odvíjí od toho, na koho je zacílen, kdo je jeho cílová skupina [Dulebová 2012: 1]. Pro ruský politický diskurz tedy bude cílovou skupinou ruské obyvatelstvo RF. Politický diskurz se neomezuje pouze na interpretaci textů a projevů, ale také na kulturu a prostředí daného národa, na tradice a myšlení obyvatel [Dulebová 2012: 4].

(Politický) diskurz zkoumá mnoho vědních disciplín, přičemž je velmi příznačné, že každá disciplína k němu přistupuje poněkud odlišně, specificky. Každá disciplína hledá odpověď na jinou sadu otázek a používá k tomu mnohdy i různé metody. Při zkoumání politického diskurzu obecně budeme téměř vždy nějakým způsobem omezeni. Výzkumník jen stěží získá přístup k zákulisním informacím a vyjednáváním. Zároveň je málokdy přítomem podepisování a přijímání oficiálních dohod, ceremoniím, společenským formálním i neformálním akcím. To znamená, že je omezen v zisku dat na ta, která jsou veřejně dostupná. Nicméně spolu s postupující technologií, je situace dosažitelnosti dat (nejen tištěných, ale také video a audio záznamů) stále lepší [Баранов-Михаилова-Сатаров-Шипова 2004: 4–5].

Jedním z běžných způsobů zkoumání (politického) diskurzu je diskurzivní analýza. Tato metoda obecně je velmi široká a lze rozlišovat několik specifických

typů diskurzivní analýzy. Nicméně základní myšlenkou diskurzivní analýzy obecně je snaha vysvětlit vznik a utváření diskurzu. Objektem této analýzy je samotný diskurz a procesy, které ho ustanovily. Diskurzivní analýza obecně pátrá po původu diskurzu, po tom kdo, kdy, jak a čím ho ovlivnil a co a jak ovlivňuje on [Androvičová 2010: 71]. Nás však bude zajímat spíše obsah a interpretace určitého fenoménu v politickém diskurzu. Vedle diskurzivní analýzy obecně, se často v souvislosti s politickým diskurzem využívá také obsahová analýza [Dulebová 2012: 2]. Obecně však platí, že při zkoumání politického diskurzu je nejdůležitější zachovat co největší míru objektivitu, čehož dosáhneme zasazením co největšího počtu případů do celkového kontextu [Dulebová 2011: 2]. V našem výzkumu využijeme kombinace obsahové analýzy s kritickou diskurzivní analýzou, přičemž se zaměříme na tři základní znaky politického diskurzu: verbální (konkrétní politické odborné výrazy), neverbální (politické symboly) a nespécializované (ty které nabyly politický obsah až po nějaké době) [Dulebová 2012: 1]. Konkrétní postup v rámci našeho výzkumu a popis metodologie viz kapitolu 2.

1.3. Politický systém Ruské federace

Vzhledem k tomu, že politický diskurz je třeba chápat v širších kontextuálních souvislostech, musíme, alespoň v základních intencích, pochopit ruský politický systém, a to jak teoreticky tak jeho praktické fungování.

Ruský politický systém se řídí ústavou, která byla přijata v roce 1993 [Sakwa 2008: 60]. Dle ústavy je Ruská federace demokratickým státem s poloprezidentským politickým systémem. Hlavními politickými institucemi jsou prezident, vláda v čele s premiérem a Federální shromáždění. Prezident má v Ruské federaci silné postavení a klíčové politické pravomoci. Prezident předkládá návrhy zákonů, nicméně má právo vydávat a vládnout skrze prezidentské dekrety, které, pokud nejsou protiústavní, nepodléhají žádnému dalšímu schválení. Mezi další silné pravomoci prezidenta Ruské federace patří také možnost vyhlášení referenda, provádění arbitráže sporů mezi vládními a

státními institucemi a rozpuštění parlamentu v případě, že třikrát odmítne prezidentem navrhovaného kandidáta na předsedu vlády. Prezident Ruské federace je volen občany Ruské federace v přímých, všeobecných tajných volbách, a to na šest let. Kandidovat na post prezidenta může jakýkoli ruský občan starší 35let, který alespoň 10 let žije v Ruské federaci. Prezidentem může být každý občan zvolen maximálně dvakrát po sobě. Prezident Ruské federace může být sesazen impeachmentem, nicméně k tomu je zpotřebí 2/3většiny hlasů ve Státní dumě a po vyšetřování ještě 2/3většina hlasů v obou komorách parlamentu. V případě, že není prezident RF schopen výkonu své funkce, přebírá jeho pravomoci předseda vlády, a to až do zvolení nového prezidenta [Ústava 1993: hlava 4].

Z politického hlediska obdobně důležitým postem jako prezident Ruské federace je také předseda vlády. Předseda vlády je jmenován prezidentem a schvaluje jej Státní дума. Vzhledem k tomu, že je předseda vlády jmenován prezidentem nedochází ve vztazích těchto dvou institucí v podstatě k žádným ideologickým neshodám. Předseda vlády má pravomoci především v oblasti fiskální politiky federace. Vláda disponuje řadou ministerstev odpovídajících klasickým demokraciím. I když by si jednotlivá ministerstva měla být rovna, fakticky mají větší váhu silová ministerstva. Vláda obecně nemá v Ruské federaci příliš silné postavení [Holzer 2001: 39].

Dvoukomorový parlament Ruské federace se nazývá Federálním shromážděním, přičemž horní komora je Rada federace a dolní komora Státní дума. Základními pravomocemi parlamentu je schvalování kandidáta na premiéra, vyslovení důvěry vládě a schvalování státního rozpočtu. Parlament jako jediný může sesadit prezidenta pomocí impeachmentu. Horní komora, tedy Rada federace, jak již název napovídá, zastupuje zájmy federálních subjektů. Každý subjekt federace sem vysílá dva zástupce reprezentující legislativu a exekutivu svého regionu. Dolní komora, neboli Státní дума se skládá ze 450 poslanců, kteří jsou voleni občany RF proporčním volebním systémem [Ústava 1993: hlava 5].

V současné době je prezident volen na 6 let [Ústava 1993: hlava 4]. Toto volební období je ale platné až od roku 2012. Do té doby byl prezident Ruské federace volen vždy na 4 roky [Leichtová 2008: 388]. Ostatní ustanovení neprošla žádnou změnou. Po uplynutí dvou volebních období prezidenta Vladimíra Putina v roce 2008, byl prezidentem zvolen Dmitrij Medvěděv, který do té doby vykonával post předsedy vlády. Dmitrij Medvěděv je členem stejné politické strany jako Vladimír Putin. Tato strana se jmenuje Jednotné Rusko a byla založena v roce 2003 právě Vladimírem Putinem, který si předává předsednictví ve straně s Dmitrijem Medvěděvem [Příhoda 2010: 171]. Dmitrij Medvěděv, jakožto prezident Ruské federace (2008 - 2012), prodloužil volební období prezidenta za čtyř na šest let s platností od prezidentské volby 2012. Na post předsedy vlády jmenoval Vladimíra Putina. Prezidentskou volbu v roce 2012 vyhrál opět Vladimír Putin. Ústava sice říká, že kandidát nesmí být zvolen vícekrát než dvakrát za sebou, nikde ale nestanovuje že by nemohl být po „pauze“ zvolen znova. V současné době má ideálně Vladimír Putin zajištěnou pozici prezidenta Ruské federace do roku 2024. Na post předsedy vlády opět dosadil Dmitrije Medvěděva [Česká televize 2012]. To ukazuje na fakt, že ruská ústava umožňuje, aby si prezident Ruské federace vybral a prosadil svého předsedu vlády a naopak. V momentě, že by Státní дума kandidáta na předsedu vlády třikrát odmítla, prezident by ji rozpustil. Prezident přitom může třikrát za sebou předložit stejného kandidáta a následně parlament rozpustit a uspořádat parlamentní volby. Rovněž parlamentní volby probíhaly do roku 2005 jiným způsobem, než je tomu dnes. Dnes jsou všichni poslanci voleni proporčním volebním systémem. Do roku 2005 však probíhala volba smíšeným volebním systémem, kdy polovina poslanců (225) byla volena většinovým systémem v jednomandátových obvodech v prvním kole. Poslancem se tak stal kandidát s prostou většinou hlasů, což přispívalo k větší reprezentativnosti, ale také roztržité Dumy. Zároveň tak byla možnost, získat křeslo v Dumě, i pro jednotlivce, kteří nebyli členy největších stran.. Druhá polovina Dumy byla volena dle proporčního systému [Matoušková 2006: 103]. Do roku 2005 tak

mohly kandidovat i nestraníci a volební klauzule proporční části voleb byla 5%. Nyní mohou občané kandidovat pouze skrze stranické kandidátky a volební klauzule je 7% [Leichtová 2008: 388—390].

Souběžně s centrální federální úrovní politiky existuje v Ruské federaci také politika regionální. Všechny federální jednotky v RF mají také své vlády a parlamenty. Nicméně vzhledem k tomu, že Ruská federace je typickým příkladem nerovnoměrného federalismu, není toto schéma jednotné všude. V čele většiny regionů stojí gubernátor. Gubernátoři byli do své funkce v 90. letech voleni [Horemuž 2011: 312]. Po nástupu Vladimíra Putina začali být jmenováni prezidentem, ale v posledních letech se postupně znovuzavádí jejich volba [Elgie 2012]. Spolu s gubernátorem vládne v regionech vláda a jednokomorový parlament. Každý region Ruské federace disponuje svým konkrétním balíčkem pravomocí, které se ale v jednotlivých subjektech federace liší. Ruská federace je také od roku 2000 rozdělena do federálních okruhů. V čele každého z těchto okruhů stojí zmocněnec prezidenta RF, kterým je také jmenován. Úkolem těchto okruhů je disciplinace jednotlivých regionů a zlepšení komunikace s centrem a výběr daní [Horemuž 2011: 310].

1.4. Bezpečnostní studia a roviny mezinárodních vztahů

Předkládaná práce je prací primárně z oblasti mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií. V této podkapitole zasadíme téma práce do obou těchto oborů a vysvětlíme s jakými koncepty bezpečnosti v práci operujeme a na jaké úrovni v mezinárodních vztazích se pohybujeme.

Abychom mohli téma práce vůbec zahrnout do oblasti bezpečnostních studií, je třeba nejprve stručně představit rozšířený koncept bezpečnosti. Až do konce studené války se o bezpečnosti přemýšlelo v tradičním slovy smyslu. Tradiční bezpečností chápeme témata a problematiku spjatou přímo se zbrojením, válkou, vojenskými silami, zkrátka vše, co bychom mohli označit jako hard power. Bezpečnost byla velmi úzce spjata se strategickými studii a nepromítala žádná jiná vojenská témata. Změna přišla až ke konci studené války,

kdy si vědci začali všimnout propojenosti jednotlivých, a to i nevojenských, sektorů s bezpečností [Waisová 2004: 66—67]. Předkládaná práce vychází z tohoto rozšířeného konceptu bezpečnosti. V příloze č. 1 vidíme klasický a rozšířený koncept bezpečnosti spolu se svými specifiky, aktéry a referenčními objekty. Lze si tedy všimnout, že náš výzkum můžeme označit jako bezpečnostní, pouze díky rozšířenému konceptu bezpečnosti. V případě, že bychom výzkum prováděli optikou úzkého konceptu bezpečnosti, museli bychom sledovat pouze vojenské a silové faktory, jako například zda a kolik vojenských záladen se nachází na severním Kavkaze, kolik je zde přítomných vojáků. Navíc bychom museli obyvatele kavkazu chápat jako narušitele Ruské státní integrity.

Zásadními teoretickými směry, které se rozšířeným konceptem bezpečnosti zabývají jsou Kodaňská škola a kritická bezpečnostní studia. Představíme si koncepty obou těchto směrů a zasadíme do nich téma našeho výzkumu. Z Kodaňské školy využijeme především práci B. Buzana a O. Waevera, z kritických bezpečnostních studií zase K. Krause a M. C. Williamse.

B. Buzan, O. Waever a J. de Wilde představují nový koncept bezpečnosti, který rozšiřují do několika sektorů a analytických rovin. Narozdíl od tradičních analytických rovin pro studium a výzkum mezinárodních vztahů (státní, jakožto základní a následně nadstátní a substátní), zavádějí nové rozdělení analytických rovin na: mezinárodní systémy, mezinárodní subsystémy, jednotky, podjednotky a jedince. Nicméně roviny samy nejsou vypovídající hodnotou, pouze nástrojem k výzkumu [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 14–15]. Abychom s nimi mohli pracovat, potřebujeme je zasadit do analytické mřížky spolu se sektory bezpečnosti. Sektory, do kterých rozšiřují bezpečnost jsou: vojenský, environmentální, ekonomický, společenský/societální a politický. Rozšířený koncept bezpečnosti, nebo její dělení do různých sektorů, dnes již není neobvyklým jevem, nicméně jednotliví teoretikové se liší v tom, jaký význam přisuzují tomu kterému sektoru [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 16–17]. Analytickou mřížku systémových rovin a bezpečnostních sektorů vidíme v příloze č. 2. Vidíme, že každá úroveň disponuje všemi sektory bezpečnosti a

naopak. Některé části jsou si bližší než jiné. Každá kombinace jednotlivých úrovní a jednotlivých sektorů má svá vlastní specifika, která se promítají do konkrétních výzkumů. Každý bezpečnostní výzkum lze zasadit do této mřížky, z čehož nám vyplynou specifika daného výzkumu. Zasadíme-li do této mřížky náš výzkum zjistíme, že se budeme pohybovat na rozhraní sociálního a politického sektoru a substání, státní a regionální úrovni.

Problematika regionu, jeho vymezení a jeho bezpečnosti je svébytným předmětem zkoumání pro Kodaňskou školu. Buzan a Waever revidovali bezpečnost regionu v teorii regionálních komplexů. Region, Buzan s Waeverm považují za zvláštní třídu subsystémů a zároveň jej chápou jako hlavní analytickou rovinu. Regiony dle nich utváří podobu světa a světové politiky a bezpečnosti po skončení studené války. Po skončení studené války začaly státy chápat bezpečnost jinak a v jiných intencích. Největší míra důležitosti a investice jsou nyní zaměřeny na region [Buzan-Waever 2003: 3]. Buzan a Waever se zaměřili na redefinování teorie regionálních bezpečnostních komplexů. V rámci této teorie se zásadní bezpečnostní otázky řeší na regionální úrovni, kde zároveň vznikají procesy sekuritizace a probíhá zvýšená bezpečnostní vzájemná interakce, ať už pozitivní nebo negativní [Buzan-Waever 2003: 4].

Téma našeho výzkumu je tedy poměrně složité zařadit do analytických rovin. I když se jedná o téma vnitrostátní, lze například rusko-čečenský konflikt chápat jako mezistátní [Buzan-Waever 2003: 409]. Téma výzkumu, ač se pohybuje uvnitř suverénního státu, překračuje hranice kultur, jazyků, náboženství, etnik a národů. I proto lze uvažovat o subregionální úrovni. Kavkaz celkově můžeme chápat jako regionální bezpečnostní komplex, konkrétně jako subkomplex [Buzan-Waever 2003: 410]. Stejně tak oblast Ruska a postsovětského prostoru. Nicméně v našem výzkumu máme na jedné straně stát a na straně druhé substátní entity, které ale vynikají secesními tendencemi. Oblast severního Kavkazu můžeme považovat za komplikovaný minikomplex [Buzan-Waever 2003: 422]. V našem výzkumu se budeme pohybovat na různých úrovních analýzy, nejčastěji však na státní a substátní.

Za jednotky bezpečnostní analýzy považují B. Buzan, O. Waever a J. de Wilde referenční objekty, aktéry sekuritizace a funkcionální aktéry. Referenční objekty jsou ty jednotky, které jsou ohroženy. Aktéři sekuritizace jsou lidé, kteří označují objekty za referenční, tedy poukazují na hrozbu. Funkcionální aktéři jsou aktéři ovlivňující daný problém, ale nejsou ani referenčním objektem ani sekuritizačním aktérem [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 48–49]. V našem případě je tedy referenčním objektem ruská identita, jednotný ruský stát, případně ruská politika, aktéři sekuritizace jsou potom ruští politici, politická tělesa, případně novináři. Funkcionální aktéři v našem případě mohou být různí aktivisté, islamisté, radikálové, extremisté, novináři apod., nicméně tuto kategorii z našeho výzkumu vynecháme, protože je konkrétně pro náš výzkumný cíl nepodstatná.

Podívámeli se podrobněji na problematiku politického a sociálního sektoru bezpečnosti, zajistíme že tyto dva sektory jsou poměrně propojené. To může být dáno tím, že politický faktor se odráží v každém ze sektorů bezpečnosti, nicméně v souvislosti se sociálním sektorem je tato míra shody a ovlivnitelnosti větší než u jiných sektorů. Důvodem toho je skutečnost, že hranice států jen velmi zřídka odpovídají hranicím etnik, národů, identit, jazyků apod. [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 139]. Sociální faktor se zabývá společnostmi se sdílenou identitou, která je základem tohoto sektoru [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 140]. „Koncept společenské bezpečnosti bychom proto mohli chápat také ve smyslu ‚identitární bezpečnosti‘ čili bezpečnosti identity (identity security) [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 140]”. Mezi problémy objevující se v tomto sektoru jsou řazeny migrace, horizontální soupeření, vertikální soupeření a úbytek obyvatelstva [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 141–142]. Jak uvidíme v dalších kapitolách, všechny tyto problémy se objevují jak v ruském politickém diskurzu, tak ve vztazích mezi Ruskem a Kavkazem. „Společnost se může podobným hrozbám bránit dvěma způsoby: jednak prostřednictvím kroků a aktivit, které podniká samo ohrožené společenství, nebo snahou prosadit sporné téma do agendy státu a tudíž jej přesunout do politického (a potencionálně i vojenského) sektoru [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 143]”. V

rámci otázky Kavkazu v ruské politice můžeme jednoznačně vidět, že problém byl přesunut do vojenského sektoru (všechny války na Kavkaze). V našem výzkumu však zjistíme, zda byl problém přesunut i do sektoru politického.

Politický sektor bezpečnosti se zaměřuje především na bezpečnost státu, jeho obranu a suverenitu. Patří sem všechny nevojenské hrozby vůči státu [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 165]. Hlavní referenční objekty představuje stát, politické organizace a transnacionální hnutí. Ohrožení státu může mít jak vnitřní původ, tak může pocházet z vnějšího prostředí. [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 169]. Z výše uvedeného tedy vidíme, že téma našeho výzkumu zapadá do politického a sociálního sektoru bezpečnosti. I když bychom v našem tématu našli také definiční znaky vojenského sektoru bezpečnosti (zejména kvůli válkám odehrávajícím se na Kavkaze po rozpadu SSSR) nebudeme se tímto sektorem v naší práci ani výzkumu zabývat.

Spolu se zaměřením výzkumu do analytické mřížky a vysvětlením hlavních specifík bychom měli říci alespoň pár vět o procesu sekuritizace. Procesem sekuritizace, řečového aktu a problematikou bezpečnostních podnikatelů se zabývá O. Waever. Proces (de)sekuritizace můžeme vidět na obrázku č. 3. Základní myšlenkou je dekonstrukce toho, kdo a proč vytváří bezpečnostní témata, tedy hrozby. Bezpečnostní podnikatel vnese do politického prostředí (nebo mediálního, nebo společenského) určité téma, které označí za hrozbu. Lidé začnou hrozbu vnímat a politici začnou přijímat bezpečnostní opatření [Waever 2011: 467–468]. Vidíme tedy, že bezpečnostním tématem a hrozbou se stávají i témata, která do té doby nebyla bezpečnostní. Spolu s vytvářením bezpečnostního tématu je vytvářena hrozba. Bezpečnost tedy vytváří hrozby. Téma je tak bezpečnostním tématem a tím pádem i hrozbou v momentě, kdy jej tak přijme společnost, nikoli v momentě, kdy se stane skutečnou hrozbou [Waever 2011: 469]. V naší práci si také ukážeme jak Kavkaz prošel procesem sekuritizace v ruském prostředí.

Druhým směrem bezpečnosti, ze které vychází naše téma jsou kritická bezpečnostní studia. Kritická bezpečnostní studia také pracují s rozšířeným

konceptem bezpečnosti a stát považují pouze za jednoho aktéra mezinárodních vztahů z mnoha [Dalby 1997: 23–24]. Tato bezpečnostní studia mají svou inspiraci v feministickém hnutí, které jako první poukázalo na to, že politika je sociálně konstruovaná [Dalby 1997: 9]. Stejně jako Kodaňská škola, i kritická bezpečnostní studia se snaží politiku a bezpečnost dekonstruovat [Dalby 1997: 6]. Kritická bezpečnostní studia chápou bezpečnost jako politický fenomén [Walach 2013: 163] Tvrdí, že bezpečnost je historicky proměnná a dá se měnit [Krause-Williams: 36]. Do logiky bezpečnosti se tak dostávají témata z liberálně demokratického okruhu, jako je vyloučení, násilí, negace demokratických procedur, nedodržování lidských práv [Walach 2013: 164]. Hlavní rozdíl mezi Kodaňskou školou a kritickými bezpečnostními studiemi vidí Buzan, Waever a Wilde v tom, že „[...] kritická bezpečnostní studia z velké části považují za jedinou opravdovou referenční jednotku bezpečnosti individuální lidské bytosti - což je vede ke zkoumání bezpečnosti na úrovni jedinců- a tímto individualistickým pojetím se jasně dolišuje od našeho metodologického kolektivismu [...] [Buzan-Waever-de Wilde 1998: 48]”.

1.5. Studia politiky identity

V rámci této podkapitoly představíme teorie a koncepty, které jsou bližší sociálním studiím, nežli mezinárodním vztahům. Konkrétně se jedná o studia politiky identity. Problematika identity sice primárně vychází ze sociologie, nicméně v dnešní době se jedná o téma, které je čím dál častěji přenášeno také na rovinu mezinárodních vztahů. Je sice pravda, že my v naší práci nepřekračujeme hranice státní, nicméně překračujeme hranice jednotlivých národů a etnik. Proto se zejména zaměříme na aplikaci jednotlivých teorií identity a vyloučení na úroveň mezinárodních vztahů. Konkrétními teoriemi, kterými se v této kapitole zabýváme, jsou “Ti druzí”, *ingroups* a *outgroups* a *teorie vyloučení*. Teoretické poznatky z této podkapitoly aplikujeme na případ Kavkazu v ruské politické realitě ve třetí kapitole naší práce.

Identita obecně, ať už osobní, nebo kolektivní, je nevyhnutelná součástí bytí. Je to něco, čeho se nezbavíme, a přesto je sociálně konstruovaná. Identita se utváří v interakci s jinými osobami, potažmo skupinami. Základem identity a jejího konstituování je princip odlišnosti, jinakosti [Booth 1997: 88]. V dnešní době existuje státní identita, která je utvářena státními hranicemi, které tak představují hranici mezi naším a cizím, vnitřkem a vnějškem, domácím a cizím [Campbell 1998: 8]. Campbell píše o americké přísaze, která zavazuje své občany chránit svou zemi před všemi nepřáteli, ať už cizími, nebo ne. A ptá se, kdo jsou tito nepřátelé? [Campbell 1998: 41] V naší práci nás sice nebudou zajímat nepřátelé USA, ale budeme zkoumat, kdo je za nepřítele chápán v ruském vnitropolitickém diskurzu.

Identita je něco víc, než to, z čeho vychází význam odlišnosti, je to znak, který má hloubku, vrstvy a dimenze. Proto nelze identitu omezit ani časově ani místně. Identita je derivována dlouhodobě [Campbell 1998: 86]. I z tohoto důvodu musíme poznamenat, že v rámci našeho výzkumu nehledáme vznik jednotlivých identit a jejich vztahů, ale to jaký je vztah mezi nimi. Kategorie které jsou vztahovány k identitě a odlišnosti (rasa, třída, gender, etnicita atd.) zároveň vytvářejí pole identit [Campbell 1998: 86]. Identity spolu s hrozbami vlastně utvářejí hranice, a to jak hranice vnitřní, tak hranice vnější, jak fyzické, tak morální. Tam kde nejsou žádné hranice, není ani žádná hrozba. [Campbell 1998: 92]. Důležitou roli pro identitu hrají také *frontier*. Tyto liknavé hranice jsou totiž místem, kam rozšiřujeme svůj potenciál, svou identitu a kde se střetává s jinými identitami a tudíž se zde také utváří [Campbell 1998: 165]. A právě severní Kavkaz bývá někdy označován jako *frontier* Ruské federace, díky čemuž můžeme předpokládat, že se zde utváří ruská identita.

Kategorie sociálních identit jsou zdrojem sociální vztahů moci a nadvlády. Různé sociální identity propojují vztahy moci nadvlády různými způsoby, přičemž některé mohou být škodlivé. Kritická teorie sociální identity musí být selektivní v tom, jak se vypořádat s různými projevy sociálních identit. Konkrétně některé druhy sociálních identit - jako kasty, nebo třídní identity - by

měly být vyvráceny spíše než přijímány. Aby se tak stalo, měla by být ale přijata sociální politika rovnosti [Baum 2006: 234] Pro identitu je pak nesmírně důležitá kultura, náboženství a jazyk - tyto specifické aspekty jsou totiž většinou jedinečné a lze se vůči nim jednoduše vymeziť, tedy utváří nám obraz o tom druhém [Campbell 1998: 123]. Nicméně i státy s jedním jazykem utváří identity dle nářečí [Neumann 1999: 7]. Například Češi mohou skrze jazyk vnímat Moravany jako „ty druhé“ a naopak.

Nejexplicitněji je problematika dichotomie my - oni vidět na bipolárním konfliktu. Obě strany chápaly druhou stranu za „toho druhého“ a dokonale se vůči sobě vymezovaly. To znamená že oba póly dělaly přesný opak toho druhého [Campbell 1998: 163]. Právě zde můžeme vidět, že obraz toho druhého nám může hodně říci i o „my“. V podstatě by se dalo říci, že to, jak si profilujeme toho druhého, je odraz našeho my [Campbell 1998: 165].

Chápeme-li identitu, jako utvářenou projevy odlišnosti, je logické, že je nositelem destability. To, co chápeme pozitivně my, nemusí chápat pozitivně „ti druzí“ [Hansen 2006: 18]. Vytváření identity, ale můžeme chápat také jako politickou praxi. Obvykle se toto pojetí chápe v intencích zahraniční politiky, kdy je nastaven zahraniční diskurz vůči určitému zahraničně-politickému fenoménu. politika i identita jsou tak utvářeny politickým diskurzem [Hansen 2006: 19]. Identita je tedy konstruovaná diskurzem, utváří a zároveň je výsledkem zahraniční politiky. Do takového diskurzu však nemusíme zahrnout jen mluvené a psané texty, ale také gesta nebo pohyby vojenských jednotek, nebo řeč těla [Hansen 2006: 20].

Úkolem těch, kteří utvářejí politiku je, vytvořit ji tak, aby ji ti, kteří ji přijímají, uvěřili. Centrem politických aktivit je vytvoření vztahů mezi politikou a identitou. Tyto sféry jsou vzájemně provázané [Hansen 2006: 25]. Na politiku je občas vytvářen nátlak, který lze překonat právě reprezentací identit. Tento nátlak může být vojenský, byrokratický, mediální, nicméně právě důraz na identitu a vymezení se vůči jiné, může toto překlenout. [Hansen 2006: 27]. Jednotlivé identity mohou narazit na podobná témata, ke kterým ale mají

naprosto odlišný přístup. To, co my chápeme pod určitým výrazem, nemusí někdo jiný chápat stejně [Hansen 2006: 28]. Například můžeme říci že středoevropan nebude pocitově a emocionálně cítit velký rozdíl mezi islámem a pravoslavím. Ovšem řekne-li někdo v Rusku, že je muslim, je vnímán přinejlepším negativně. Naopak řekne-li někdo v Rusku, že vyznává pravoslaví, bude nejspíš velmi pohostině přivítán. Ve státě tedy může velmi jednoduše vzniknout bezpečnostní diskurz, vytvářející kategorie my a oni. Tyto kategorie pomáhají „my” chránit před „oni”. Jakmile totiž v našem bezpečnostním diskurzu definujeme co, nebo kdo jsou „oni”, můžeme se před nimi více uzavřít, čímž posílíme „my”. kategorie „oni” pak nemusí být ani reálnou hrozbou, nicméně pomáhá udržovat „my” [Hansen 2006: 30]. Historicky se kategorie „oni” vytvářela uměle, aby se „my” spojilo a aby se vytvořila hrozba („oni”) vůči které se lze vymezovat. [Hansen 2006: 34].

Velmi podobně jako „my a oni” se chovají kategorie „*ingroups* a *outgroups*”. Tyto kategorie jsou navázány na etnicitu daných skupin a jsou více spjaty s teorií vyloučení než „my a oni”. Politika vyloučení probíhá často uvnitř státu a stejně tak jsou často uvnitř státu vytvářené kategorie „*ingroups* a *outgroups*”. Ingroup se může vymezovat, vůči etnické menšině, přistěhovalcům, nebo sociálně vyloučeným osobám [Neumann 1999: 4–5].

1.6. Shrnutí: Zasazení výzkumu do různých oborů

V této kapitole jsme představily několik teorií z různých sociálně vědních disciplín, do kterých jsme zasadili náš výzkum. Všechny z výše uvedených disciplín jsou tak obsáhlé, že bychom o nich o každé zvlášť mohli napsat práci stejného rozsahu. Nechápejme tedy předcházející kapitolu jako vysvětlující jednotlivé obory a jejich výzvy, ale pouze jako stručné představení nejnужnějších termínů a teorií nezbytně nutných pro náš výzkum.

V první podkapitole jsme si vymezili zájem našeho výzkumu, protože zabývat se celým Kavkazem (severním i jižním) by bylo nad limity této práce. Za výzkumný objekt jsme si určili severní Kavkaz, který představuje velmi

významnou, byť geograficky zanedbatelnou, část Ruské federace. Severní Kavkaz je regionem strategickým, hraničním, multietnickým a multikulturním. To z něj samozřejmě dělá specifickou oblast Ruské federace vhodnou pro konstrukci různých sociálních jevů. Jako politický diskurz jsme si vymezili určitý politický akt, promluvu, dokument, nebo ceremonii. V užším pojetí se jedná o projev vytvořený přímo politikem nebo politickým tělesem, nebo tím, kdo vytváří politický diskurz a v širším pojetí je to akt zabývající se politikou. Politický diskurz jsme rovněž rozdělili na domácí a zahraničně politický, z čehož vyplývá že na zkoumání severního Kavkazu využijeme domácí politický diskurz. Abychom se zorientovali v ruské politické realitě, uchýlili jsme se ke stručnému popisu ruského politického systému a jeho nejzásadnějších změn za posledních dvacet let.

Další disciplínou do které jsme zasadili téma našeho výzkumu jsou bezpečnostní studia. Zde jsme si představili Kodaňskou školu a její koncept rozšířené bezpečnosti a úrovně analýzy. Náš výzkum jsme potom zasadili do analytické mřížky. Rovněž jsme vysvětlili přístup kritických bezpečnostních studií a jejich přínos pro náš výzkum. Hlavním přínosem obou směrů je rozšířený koncept bezpečnosti a aktérů ze kterého přímo vycházíme.

V poslední podkapitole jsme se pokusili osvětlit původně sociologický jev identity, jejího utváření a přínosu pro politiku. Nejvíce jsme se zaměřili na koncept „my a oni“ který vytváří dvě odlišné identity, které stojí často v naprosté antagonyji. Tento koncept je poměrně hojně využíván v mezinárodních vztazích a zahraniční politice, nicméně my jej využijeme také, protože u zkoumání Kavkazu v ruské politické identitě nelze vlastně přesně určit na jaké úrovni se nacházíme. Využijeme také koncept *ingroups* a *outgroups*, který je častěji využíván uvnitř státu a bývá spojován s etnicitou a někdy s nacionalismem.

2. CAQDA analýza reprezentací Severního Kavkazu v ruském politickém diskurzu

Tato kapitola představuje praktickou, výzkumnou kapitolu. Nejprve popíšeme metodu, jakou jsme výzkum prováděli a co nás k tomu přimělo. Ve druhé části vysvětlíme, na co jsme se při analýze zaměřili, jaký jsme si vytvořili korpus a na jaké obtíže jsme narazili. Třetí část kapitoly je věnována výsledkům naší analýzy a jejich reprezentaci.

2.1. Výzkumná metoda

Jako metoda analýzy diskurzu se, již podle názvu, nabízí diskurzivní analýza. Diskurzivní analýza, ať už v jakékoli podobě, je primárně o původu diskurzu, o příčinách jeho vytváření a jeho podobě [van Dijk 1997: 21]. V tomto případě bychom ale nezkoumali jak je Kavkaz zobrazen v politickém diskurzu Ruské federace, nýbrž proč je politický diskurz Ruska vůči Kavkazu takový, jaký je a museli bychom hledat jeho implikace možná i hluboko v minulosti samotné Ruské říše. Jako nejvhodnější metodu výzkumu tak, abychom zjistili odpověď na naše výzkumné otázky, jsme si zvolili konkrétní druh diskurzivní analýzy, tedy kritickou diskurzivní analýzu. Tuto analýzu provedeme v kombinaci s obsahovou analýzou našich korpusů. Tato metoda nám zodpoví první výzkumnou otázku: Jakým způsobem jsou populace a teritoriální celky asociované s Kavkazem reprezentovány v ruském politickém diskurzu? Vzhledem k tomu že obsahová analýza má být co nejvíce objektivní, tzn. vyžaduje co největší množství podkladů, je zapotřebí zpracovat poměrně velký korpus dokumentů. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli provést analýzu za využití CAQDA⁴, konkrétně softwaru MAXQDA.

Při obsahové analýze jsme postupovali podle tradičně ustáleného způsobu. Nejprve jsme si zaměřili výzkumnou otázku, dle které jsme si vytvořili základní kategorie. Tyto kategorie jsme následně hledali v korpusu námi vybraných

---

⁴ Computer-assisted qualitative data analysis.

dokumentů [Hájek 2014: 25]. V textu jsme samozřejmě, kromě kategorií, hledali také určující sousloví, jako například severní Kavkaz. Jednotlivým výskytům jsme potom přiřadili kódy s hodnotu 1 - pozitivní, 0 - neutrální a -1 - negativní. Na základě výsledků jsme se pokusili nakreslit určitý diagram příbuznosti jednotlivých kategorií a také vyobrazení Kavkazu jako „těch druhých“ v ruském politickém diskurzu. Základní vlastností obsahové analýzy je, že by měla být co nejvíce objektivní a systematická [Hájek 2014: 11]. Tato skutečnost pro nás byla největším problémem, jelikož provést analýzu ruského politického diskurzu za posledních 20let objektivně, tedy s co největším počtem dokumentů v korpusu, není v lidských silách. Proto jsme si museli korpus za prvé rozdělit a za druhé omezit počtem zkoumaných dokumentů.

Ke zpracování obsahové analýzy se tradičně používá kódování. Kódování je v podstatě přiřazování určitých hodnot jednotlivých vyjádření. Můžeme vytvářet jednodušší a složitější kódy, které jdou také více do hloubky. Samotný kód má dvě funkce, faktickou a referenční. Faktický kód reprezentuje konkrétní jev v textu, zatímco referenční kód na daný text pouze odkazuje. Proto u kódů s primárně referenční funkcí musíme pracovat stále s původním úryvkem, nikoli kódem, který na něj odkazuje [Hájek 2014: 54–55]. Referenční funkce indexuje text způsobem velmi podobným rejstříku, zatímco faktická funkce vytváří obsah textu [Hájek 2014: 64].

Druhou metodologií kterou skloubím s obsahovou analýzou je kritická diskurzivní analýza. Tuto diskurzivní analýzu jsme si vybrali proto, že se zabývá problematikou identity, přičemž může zkoumat ty samé texty, nebo celé korpusy jako výše zmíněná obsahová analýza. [Wodak 1997: 143–144] Tato analýza propojuje diskurz politiky a identitu. Kritická diskurzivní analýza má v naší práci přesah i do další kapitoly, kdy provádíme komparaci našich výsledků se sekundární literaturou. Tato literatura je součástí politického diskurzu v tom smyslu, že se zabývá politikou, ale také bezpečností a identitou [Hájek 2014: 122]. Zatímco obsahová analýza se zabývá hledáním předem definovaných kategorií v textu, jde kritická diskurzivní analýza více do hloubky. Jde o

kvalitativní metodu, která si systém kategorií vytváří až při samotném čtení textů. Tyto kategorie následně vysvětluje v souvislosti s kontextem zkoumaných textů. Lze tedy říci, že zatímco obsahová analýza postupuje shora dolů (předem vytvořené kategorie naplňujeme výsledky z textů), je kritická diskurzivní analýza přístupem zdola nahoru (kategorie utváříme až na základě textů) [Miessler 2008: 117]. „Volba jednoho či druhého přístupu pak záleží na tom, zda analytik hodlá v textech hledat nějaké už předem dané kategorie (v takovém případě obvykle volí obsahovou analýzu), anebo se nechává textem vést a kategorie vytváří až na základě toho, co v textech objevil (a volí diskurzivní analýzu). V zásadě tak platí, že zatímco v případě obsahové analýzy je ‚dodavatelem významu‘ výzkumník, v případě diskurzivní analýzy je jím vlastní text [Miessler 2008: 117]”.

Postup při výzkumu, je dle Foucaulta následující: „[...] vytváření koherentního a homogenního korpusu dokumentů [...]; stanovení principu výběru [...]; definování roviny analýzy a odpovídajících prvků [...]; specifikování metody analýzy [...]; vymezení souborů a podsouborů, které rozčleňují studovaný materiál [...]; určení vztahů, s jejichž pomocí je možné charakterizovat soubor [...] [Foucault 2002: 21]”. Při našem výzkumu jsme postupovali stejnou cestou. Nejprve jsme si vymezili dva typy korpusů (oficiální vládní dokumenty a články ze státních médií), poté jsme si definovali přesný způsob jakým je budeme číst, kódovat a interpretovat (pomocí grafů, vztahů a odkazů v textu) za užití dvou typů metod (obsahová analýza a kritická diskurzivní analýza), následně jsme si určili prvotní kód (pozitivní-neutrální-negativní) na který se postupně navazovali nové kategorie, které jsme dali do vzájemných vztahů.

2.2. Korpus pro analýzu

Při sestávování korpusu pro naši analýzu jsme narazili na několik otázek a problémů. Za prvé jsme si museli naprosto konkrétně vymezit co zahrneme do našeho korpusu, jaké dokumenty, zda jen textové dokumenty, nebo také obrázky, audio a video záznamy. Zda budeme k analýze politického diskurzu přistupovat v

užším nebo širším smyslu. Jak korpus nepřehltnit, ale aby i přesto měl vypovídající hodnotu o ruském politickém diskurzu za posledních dvacet let. V neposlední řadě vyvstala také otázka kde a jak shánět data, zvláště z období prezidentsví Borise Jelcina. Na všechny otázky nyní samozřejmě odpovíme, čímž by čtenář měl získat co nejlepší představu o našem korpusu, který jsme použili pro analýzu.

První problém, který jsme museli řešit, bylo určení toho, jaké události, dokumenty, schůzky pro nás budou představovat ruský politický diskurz. Pro tento účel je nezbytně nutné rozdělit si existenci Ruské federace na dva časové úseky - na 90. léta, tedy prezidentsví Borise Jelcina a na období po roce 2000, tedy období prezidentství Vladimíra Putina a Dmitrije Medvěděva. Mezi těmito obdobími jsou totiž zcela zásadní rozdíly, a to nejen pro oblast politického diskurzu. Naopak během prezidentsví Dmitrije Medvěděva nedošlo k žádným výrazným změnám v ruském politickém diskurzu a proto toto období nemusíme vydělovat zvlášť. Jaké podklady lze tedy považovat za reprezentativní z období 90. let? Na tuto otázku je velmi složité najít odpověď a následně také najít patřičné dokumenty. Ruská federace sice vznikla již 1.1. 1992, nicméně její ústava byla přijata až v roce 1993. Celou dobu mezi vznikem RF a přijetím ústavy doprovázeli, nebo spíše definovali zcela fatální neshody mezi prezidentem a parlamentem. Tyto neshody byly tak obrovské, že se vládnoucí vrstvy nedokázali na ničem shodnout a v podstatě se toto období dá nazvat spíše bezvládním, nežli dvojvládním. Situaci v roce 1993 vyřešil prezident Boris Jelcin za použití silových složek Ruské federace a poté prosadil ústavu [Sakwa 2008: 47—53]. Nicméně politicky mrtvé období, kdy se nedalo v celku nic řešit využili jednotlivé republiky na severním Kavkaze (a nejen) a začali se dožadovat suverenity, anebo v případě Čečenské republiky vyhlásili jednostranně nezávislost. Boris Jelcin tedy v podstatě rovnou z boje s parlamentem, přešel do boje o Čečensko, potažmo celý severní Kavkaz. Nicméně Boris Jelcin nedokázal ani během války v Čečensku ani po ní a dokonce ani po svém znovuzvolení zavést řád do vztahů mezi centrem a regiony obecně [Kotyk 1998: 42] . Do této

situace se v Ruské federaci začali objevovat oligarchové, kteří začali ve velké míře ovlivňovat oficiální politiku Ruské federace i jednotlivé kroky Borise Jelcina [Reitschuster 2006: 33]. Boris Jelcin, ve snaze nepřijít o podporu v zemi, se snažil jednotlivým regionům vyhovět v jejich požadavcích a tak se stalo, že regiony požívali takové míry autonomie, že kolikrát přijímaly zákony které odporovali federální ústavě z roku 1993 [Kotyk 1998: 47].

Z výše uvedených důvodů je velmi složité určit vnitropolitický diskurz Ruska v 90. letech. Do roku 1993 neexistovala jednotná politická reprezentace, poté vypukla první čečenská válka, ve druhé polovině 90. let začli sílit oligarchové a na konci 90. let vypukla druhá čečenská válka. Tato práce však nemá prostor na to, abychom mohli rozkrývat vazby mezi politiky a oligarchy a míru jejich ovlivnění a následně z tohoto vysublimovali ruský politický diskurz. Zároveň parlament v 90. letech byl více roztržštěný než tomu bylo kdy po roce 2000. Z těchto důvodů budeme za ruský politický diskurz 90. let v našem korpusu považovat pouze zákony, výnosy a nařízení přijatá vládou Ruské federace. Zbylé informace musíme hledat v sekundární literatuře, která se však zcela jednoznačně zaměřuje na reflexi čečenského konfliktu. Nicméně i tato válka je svébytným projevem politického diskurzu vůči kavkazu, a navíc představuje zřejmě nejjednotnější moment ruského politického diskurzu v 90. letech.

Vladimír Putin nastoupil do úřadu prezidenta RF v roce 2000, během druhé čečenské války. Nicméně jeho regionální politika a disciplinace situace v Ruské federaci a potažmo i ruského politického diskurzu začala velice brzy a velice účinně. Nejprve v roce 2000 rozdělil federaci do sedmi federálních okruhů. Později přibyl osmý, právě severokavkazský. Do čela každého federálního okruhu začal prezident jmenovat svého zmocněnce, čímž mimo jiné posílil svoji roli v regionech [Souleimanov 2007: 13]. V roce 2005 provedl Putin volební reformu, čímž zvýšil disciplinovanost i jednotu parlamentu, ovšem na úkor reprezentativnosti [Matoušková 2006: 105]. Velmi důležitým krokem bylo v roce 2003 založení politické strany Jednotné Rusko, která je stranou

prezidentskou. Tato strana je od svého vzniku v Ruské federaci nejpoblárnější (alespoň dle výsledků voleb) a její členové jsou v podstatě na všech administrativních úrovních v RF [Příhoda 2010: 171]. Na rozdíl od toho, Boris Jelcin nikdy nebyl členem konkrétní strany (vyjma komunistické strany ještě v době SSSR), i když byl vždy nějakou stranou, nebo stranami přímo podporován. Nicméně tyto strany se měnily s každým volebním obdobím. Vladimír Putin spolu se stranou Jednotné Rusko vytvořili tandem, který se nedá prolomit a zřejmě ani porazit. Vzhledem k tomu, že Dmitrij Medvěděv je předsedou strany Jednotné Rusko a zároveň premiérem Ruské federace, je zcela jasné že v době jeho prezidentství nedošlo v politickém diskurzu Ruska k žádným zásadním změnám [Příhoda 2010: 169–171].

Mluvíme-li tedy o ruském politickém diskurzu po roce 2000, máme zcela nepochybně na mysli kroky a dokumenty vydané a schválené nejen vládními institucemi, ale také stranou Jednotné Rusko. Zjednodušeně řečeno, Vladimír Putin a Jednotné rusko jsou ztělesněním současného ruského politického diskurzu, a to jak v zahraničněpolitické rovině tak i ve vnitropolitické.

Korpus pro naši analýzu jsem původně chtěla rozdělit časově na 90. léta a po roce 2000. Nicméně rozdělíme jej podle typu zkoumaných dokumentů. První zkoumaný korpus tedy tvoří federální zákony, strategie, nařízení, zápisy z jednání apod., tedy politický diskurz v nejužším slova smyslu. V podstatě bychom mohli říci že to jsou všechno dokumenty přímo vycházející z oficiální politiky RF. Tento korpus se skládá pouze z textových dokumentů bez obrazových příloh. Dokumenty pro tuto část analýzy jsme získávali především z webových stránek ruské vlády, ministerstva vnitra, prezidenta Ruské federace a národní obrané strategie. Těchto dokumentů v korpusu je celkem 68.

Druhý korpus se skládá z článků a obrazových příloh vybraných informačních kanálů. Nejedná se tedy přímo o oficiální politické texty, nicméně všechna vybraná média jsou vlastněna státem a informují o politickém dění uvnitř federace. Z tohoto důvodu jsem přesvědčena, že se jedná o relevantní zdroje politického diskurzu Ruské federace. Konkrétně se jedná o: deník

Российская газета (www.rg.ru), který informuje především o politickém dění v RF a mimo jiné zveřejňuje i plné texty zákonů; tiskovou agenturu Риа новости (ria.ru); televizní stanici Russia Today (rt.com/ russian.rt.com). Všechny tři zdroje jsou státní a každý z nich reprezentuje odlišnou část médií. Z každého zdroje bylo vybráno 100 článků. Nicméně i v této části se z důvodů rozsahu práce budu věnovat pouze psaným projevům a obrázkům. Video a audio záznamy ve svém výzkumu vynechám úplně.

Vzhledem k tomu, že obsahová analýza vyžaduje co největší počet podkladů aby byla co nejobektivnější a kritická diskurzivní analýza potřebuje jít co nejvíce do hloubky, bylo zapotřebí udělat kompromis. Předně za období 20let se vytvoří tak ohromné množství politických dokumentů (nejen oficiálních, ale i článků a informací apod.), že není v lidských silách zanalyzovat všechno najednou. Za druhé rozsah naší práce nám neumožňuje jít do hloubky problému, ale nutí nás zůstat na povrchu, tedy udělat výzkum řádně, ale v omezených mantinelech. Nedostatky našeho výzkumu však do značné míry odstraňuje kapitola 3, tedy kapitola, ve které výsledky naší analýzy propojíme s dobovým kontextem a doplníme o poznatky především ze sekundární literatury.

2.3. Reprezentace výsledků analýzy

V této kapitole budeme reprezentovat výsledky našeho výzkumu. Nejprve představíme výsledky z korpusu oficiálních textů a následně z mediálních článků. Vzhledem k relativně malému vzorku našich korpusů (s ohledem na dobu, jakou mají postihovat) se ale zaměříme spíše na reprezentaci a interpretaci námi zjištěných poznatků v textu a grafech, než abychom tyto výsledky zadávali do tabulek a přiřazovali jim procentuální hodnoty dle toho, jak byly časté.

S čím však musíme začít je představení kódu a toho jak se během výzkumu vyvíjel. První myšlenkou kódu bylo vymezit tři kategorie: pozitivní, neutrální a negativní. Tyto kategorie ale potřebují přesnou formu a naplnění. Jako neutrální jsme označili všechny výpovědi označující fakta, bez jakéhokoli subjektivního zabarvení. Jako negativní všechny výpovědi jsme označili které

dávali kavkaz, nebo s ním asociované kategorie jako příčinu nějakých špatných událostí, nebo jednotku rozvracející ruskou státnost a jednotu. Za pozitivní byly označeny ty projevy, které prisuzovaly Kavkazu nějaký přínos.

Výzkum korpusu složeného z oficiálních dokumentů nepřinesl žádné extrémní výsledky. V podstatě by se dalo říci, že tyto politické texty mají stejnou formu a jazyk jako texty v západních demokraciích. V některých textech se objevuje velmi urputná snaha o rozvinout severní Kavkaz. Tuto touhu samozřejmě můžeme chápat tak, že oblast je strategická a bohatá na přírodní suroviny a navíc po několika válečných konfliktech a proto je výhodné investovat do jejího rozvoje. Vláda má na rozvoj severního Kavkazu dokonce svou specializovanou komisi [Vláda RF 2015a]. Speciální místo má severní Kavkaz také v politických institucích na federální úrovni. Od roku 2014 existuje speciální Ministerstvo pro záležitosti severního Kavkazu [vláda RF 2015b], což ovšem nelze bez kontextu označit ani za pozitivní ani za negativní a funguje teprve velmi krátce na to, abychom mohli hodnotit jeho přínos.

Rusko je nyní v bodě, kdy přijímá střednědobé strategie poměrně na všech stranách. Tuto skutečnost můžeme chápat jako výsledek prodloužení prezidentského mandátu a důvěru prezidenta Putina sebe v sama, že vyhraje i další prezidentské volby a zůstane na postu prezident až do roku 2024. Ve všech strategiích do budoucna, se píše o tom, jak špatně na tom byla země na konci 90. let a představují zárnou budoucnost a to i pro severokavkazský region.

Všechny tyto dokumenty používají velmi diplomatický jazyk a vyjadřují se korektně, i přesto z těchto textů lze vypožorovat první kategorie asociované s Kavkazem. Objevují se právě jako vysvětlení toho, jak špatná vnitropolitická situace byla a také se v dokumentech objevují ve smyslu něčeho, před čím je třeba se bránit a co ohrožuje ruskou státnost, jednotnost, případně národnost či obyvatelstvo. Tyto hrozby, před kterými je se třeba bránit a některé lze asociovat s Kavkazem jsou: klesající životní úroveň, klesající kvalita života ruských občanů, tlak nacionalismu, tlak separatismu a mezinárodního terorismu, znehodnocení ústavního systému, podkopávání suverenity a územní celistvosti a

podkopávání národních zájmů. Na druhé straně to však všechno jsou kategorie, kterým se snaží čelit drtivá většina západních zemí.

Lze tedy říci, že v oficiálním politickém diskurzu Ruska, ve smyslu vydávaných zákonů prohlášení a doplňků, se kavkaz neodráží ani negativně ani pozitivně. Všechny texty píšou o občanech Ruska, nikoli o Rusech. V žádném textu se nevyskutují explicitně žádné etnické, nebo menšinové názvy (pouze v případě, že to souvisí s rozvojem dané oblasti nebo s fiskální politikou dané oblasti). Žádný z textů neoperuje se specifickými kategoriemi vyloučení, nebo cizí identity. Dokonce existuje mnoho rozvojových koncepcí, a to nejen pro RF jako celek, ale také pro jednotlivé regiony včetně severokavkazských [vláda RF 2015c]. Ani z obrazových příloh k těmto dokumentům které se zřídka vyskytují nelze říci nic konkrétního. Na fotografiích jsou zpravidla politikové, v úhledných oblecích a ruskými vlajkami v pozadí. Jediné co z toho tedy můžeme vyvodit je možná snaha o důraz na ruskou podstatu a ruské já, nicméně to jsou pouze domněnky.

Druhý korpus je už o něco zajímavější, obsáhlejší a více vypovídá o našem výzkumném tématu. Předně by již dokumenty v korpusu šly rozdělit na tři celky: ty které pojednávají o politických procesech a jsou často doplněny fotografiemi se státní tematikou; ty které pojednávají o válečných konfliktech, hrozbách, terorismu, extremismu, separatismu, islámu a jsou často doplněny fotografiemi s válečnou tematikou; a ostatní, většinou tematické články s tematickými obrázky - za zásady apolitická témata typu zdravotnictví, infrastruktura apod. Z těchto tří typů článků bylo nejvíce těch s vojenskou tematikou, následovaných těmi s politickou tematikou. Třetí kategorie článků bylo nejméně. Z tohoto korpusu jsme také vyrozuměli, že ruský politický diskurz chápe severní Kavkaz dvěma různými způsoby a to jako ruský, pravoslavný, podmaněný Kavkaz na straně jedné a separatistický, islámský a vzpurný Kavkaz na straně druhé. Druhé pojetí je však používáno výrazně častěji. Tedy v podstatě se rozlišuje zda se informuje o lidech a místní politice na Kavkaze anebo o ruské centrální politice a jejích úspěších na Kavkaze. Během kódování tohoto korpusu

nám přirozeně vplynuly kategorie, které jsou s Kavkazem asociovány. Jedná se vlastně pouze o kategorie, které jsou vnímány negativně. Konkrétně to jsou: terorismus, extremismus (chápáno muslimský), islám, separatismus, konflikt, válka, kriminalita, korupce, soudní procesy. Po vzoru přílohy. č. , která zobrazuje způsob utváření a navázání vztahů dvou indetit ve formě my a oni, jsme se pokusily tedy udělat podobný diagram, ve kterém zobrazujeme ruskou percepci Kavkazu jako toho druhého. Dle výsledků analýzy jsme vytvořili přílohu č. , kde můžeme vidět dichotomii mezi Kavkazem a Ruskem v ruském politickém diskruzu. Tento diagram představuje kategorie Kavkazu a Ruska, které vůči sobě stojí v přímé opozici. Pro Kavkaz jsou tyto kategorie: zanedbaný, separatistický, islámský, podmaněný, zkorumpovaný. Pro Rusko pak v přímém opaku: rozvinutý, jednotný, pravoslavný, nadřazený, čestný.

Dle výsledků analýzy jsme se rovněž pokusili sestavit slovní řetěz odpovídající blízkosti a návaznosti pojmů, které jsou asociovány s Kavkazem, a to:

Kavkaz = Kavkazané = Čečenci = islám = terorismus

Tento řetěz odpovídá našim výsledkům druhé korpusu a v překladu znamená to, že ve spojení s Kavkazen se často objevuje kategorie obyvatele kavkazu, nebo obyvatel kavkazu. Protože na severním kavkaze žije mnoho etnik a národů nebývají vždy vypisována, ale jsou zahrnuta pod jednu kategorii kavkazané. Když však vezmeme kategorii kavkazané objeví se návaznost nejčastěji na Čečence. Zde můžeme vidět snahu o určitou přesnost, zobrazování konkrétní národnosti. Čečenci jsou pro zbytek Ruské federace, i kvůli dvěma válkám v Čečensku, nejznámějšími Kavkazany. Jelikož jsou Čečenci poměrně známým národem, mnoho lidí ví, že vyznávají islám. V tisku se spojení Čečenska a islámu objevuje zcela neomylně. A islám znamená v pravoslavném rusku s naprostou neomylností extremismus a terorismus. Ve výsledku dostaneme poměrně šokující výsledek: Kavkaz = terorismus.

Po ukončení výzkumu a po prezentaci jeho výsledků můžeme tedy odpovědět na první výzkumnou otázku: Jakým způsobem jsou populace a

teritoriální celky asociované s Kavkazem reprezentovány v ruském politickém diskurzu? Odpověď na tuto otázku rozdělíme tak jako jsme rozdělili korpusy pro analýzu. V oficiálních textech nelze jednoznačně prokázat jakýkoli výkyv od vnímání ostatních regionů. Můžeme maximálně konstatovat, že region se potýká s vnitřními problémy, které je třeba vyřešit. Nicméně své specifické problémy mají všechny regiony federace. Ve druhém diskurzu můžeme najít dichotomii mezi Kavkazem jako takovým a politikou implementovanou dotohoto okruhu Moskvou. Nicméně obecně je severní Kavkaz nejčastěji zobrazován v souvislosti s národní hrozbou, separatismem a možným válečným konfliktem.

Z výše uvedených informací lze tedy vyvodit závěr, že percepce Kavkazu v ruském politickém diskurzu je přímo závislá od toho, na koho se sdělení zaměřuje. Pakliže se jedná o federální politické texty a dokumenty, jejichž hlavním příjemcem je politický rámec Ruské federace, není Kavkaz zobrazován v žádných speciálních rovinách nebo obrazech, ale je jen jedním z mnoha regionů Ruské federace. V momentě, kdy se jedná o dokumenty, projevy a články, které jsou určeny především ruskému obyvatelstvu, je zobrazení Kavkazu již negativně zbarveno. To také odpovídá tomu, že politický diskurz je formován dle toho, komu je určen [viz kapitolu1].

2.4. Shrnutí: Severní Kavkaz v politickém diskurzu RF

V této kapitole jsme uvedly provedly a představili náš výzkum. Výzkum probíhal podle metodologického rámce udaného obsahovou analýzou a kritickou diskurzivní analýzou za pomoci počítačového softwaru MAXQDA. Ve výzkumu jsme analyzovali korpusy představující ruský politický diskurz, přičemž jsme narazili na problém určení diskurzu v 90. letech a shánění oficiálních politických textů, jednání, schůzek apod. z 90. let. Tento nedostatek samozřejmě nahradíme v další kapitole. Pro náš výzkum jsme použili dva korpusy. První sestávající z 68 politických oficiálních dokumentů a druhý sestávající ze 300 novinových článků, přičemž jsme pracovali se třemi mediálními zdroji, které jsou všechny vlastěny státem. výsledky oficiálních textů a zákonů nepřinesli v podstatě žádné

prokazatelné výsledky o kavkaze v ruském politicém diskurzu. Text těchto dokumentů je nanejvýš diplomatický. z druhého korpusu vyplynuli závěry, které ukazují, že kavkaze je v ruské politické realitě vnímán velmi negativně, což dokazuje i slovní řetěz, který jsme z našeho výzkumu vytvořili.

3. Diskuse: Kavkaz v politickém diskurzu Ruska

Závěrečná kapitola spojí a doplní předchozí dvě kapitoly. Nejprve se v prvních dvou podkapitolách doplní výzkum, který byl z výše uvedených důvodů limitován. V této kapitole se zaměříme nejen na sekundární literaturu, ale na zdroje, které se tématu věnují obecně. z těchto zdrojů budeme čerpat informace pro námi nedostatečně prozkoumanou část, tedy 90. léta. Následně se zaměříme také na situaci po roce 2000 a obě části spolu porovnáme. S trochou nadsázky můžeme tedy říci, že porovnáme politický diskurz Borise Jelcina s Politickým diskurzem Vladimíra Putina, vůči severnímu Kavkazu.

V třetí části kapitoly zúročíme teorii získanou v první kapitole naší práce. Tato podkapitola se totiž zaměřuje na Kavkaz jako Ruský „oni“. Budeme zkoumat jak jednotlivé teoretické poznatky pasují či nepasují na Rusko a na Kavkaz. V závěru celou problematiku doplníme typickým příkladem exkluze na ukázce studie současného ruského neonacismu.

3.1. Kavkaz v obrazech Ruské federace v 90. letech

Jak jsme již podotkli dříve, nebyl v Ruské federaci do roku 1993 prostor řešit jakákoli regionální témata. Po té, co se prezident Boris Jelcin vypořádal s parlamentní krizí, mohl se zaměřit i na jiné oblasti politiky. Nicméně v tu dobu již v Čečensku existovala jednostranně vyhlášená republika a tak musel Boris Jelcin začít řešit tento problém. Z tohoto důvodu je většina percepce Kavkazu v 90. letech nazírána optikou první války v Čečensku.

Nicméně podívali se na konflikt optikou dichotomie my - oni zjistíme, že Jelcin se cítil ohrožen. Ohrožena byla státní integrita, přičemž se Ruská federace a její občané ještě nezpamatovali z rozpadu sovětského impéria. Čečenci tak představovali pro Borise Jelcina naprosto jednoznačně ty druhé. Nicméně jeho politické řešení nebylo dostatečné (diplomatické rozhovory a žádosti a smlouvání), a tak byl (ze svého úhlu pohledu) donucen zasáhnout vojenskými silami, aby zachránil integritu Ruské federace [Rek 2003: 355].

Je však třeba zmínit, že vyhlášení čečenské nezávislosti nebylo přáním všech Čečenců ani všech Kavkazanů. V Čečně se pouze shromáždili ti, kteří měli separatistické tendence. Jelcin si tohoto byl vědom a také si zprvu myslel, že čečenská opozice si se separatisty poradí sama [Rek 2003: 357]. Nicméně později se ukázalo, že někdo z moskevského centra musel separatisty podporovat, protože disponovali ruskými tanky [Rek 2003: 360].

Ovšem ne všichni z Jelcinovo administrativy souhlasili s použitím síly na severním Kavkaze. jednotliví politikové se báli toho, co válka způsobí, že povede k utužování režimu v Ruské federaci, vznikne politická krize a dojde k rozkolu mezi regiony. Naopak situaci v Čečensku se snažili pochopit skrze vlastní chyby, konkrétně absenci ustáleného fungování státní moci a nedokončená kádrová revoluce [Rek 2003: 377–378].

Nicméně na první válce v čečensku můžeme vidět několik faktů. Boris Jelcin chtěl za každou cenu zachovat územní integritu Ruska, Boris Jelcin neválčil proto, aby válčil, ale proto že se bránil, během války v Čečensku se začali objevovat první atentáty a akce, které jsou označovány za teroristické [Rek 2003: 408]. Situace v Čečensku ale ukazuje jednu věc, a to, že ruská politika nebyla schopná vypořádat se rozličností své federace, a to nejen na Kavkaze. Centrální diskurz nikdy nepřiznal, že by hlavním problémem vzniku situace v Čečně mohl být nedostatek vnitřní politiky vůči svým regionům [Henze 1996: 8]. Proto se první čečenský konflikt stal pro rusy domácím Afgánistánem [Henze 1996: 6].

Co se však týká Jelcinovo politiky vůči regionům obecně, byla velmi laxní. Během 90. let se vztah Moskvy a jednotlivých regionů dostal do velikého zmatku [Kotyk 1998: 42]. Do tohoto zmatku samozřejmě řadíme i severokavkazské oblasti, vyjma Čečenska, které mělo svých problémů dost. Tento regionální chaos byl důsledek toho, že Jelcin potřeboval podporu regionů, kterou jim zajišťoval většími lokálními pravomocemi. Situace zašla tak daleko, že na konci 90. let se zcela vážně mluvilo o rozpadu Ruské federace [Kotyk 1998: 42].

Jednotlivé subjekty federace podepsaly na konci roku 1992 Federální smlouvu, s výjimkou Čečenska. Jednotlivé regiony federace se začaly dožadovat větší míry autonomie. V roce 1993 vznikla Uralská republika (v dnešní Sverdlovské oblasti), která požadovala rovnoprávné postavení v rámci federace. Boris Jelcin však republiku vůbec neuznal a odvolal politiky, kteří se na této iniciativě podíleli, čímž si proti sobě poštvál jiné regiony [Kotyk 1998: 45].

Analytické stať z roku 1998 dělí Ruskou federaci na silné regiony a chudé regiony. Mezi chudými regiony najdeme hned šest severokavkazských republik (Kabardinsko-balkarská, Adygejsko, Kalmycko, Karačajevsko - čerskesko, Dagestán, Ingušsko). Stejně tak mnoho severokavkazských republik najdeme v poslední skupině žebříčku investičního klimatu [Kotyk 1998: 49–50] To je mimo jiné dáno konflikty které zde v 90. letech proběhly.

Lze tedy říci, že Boris Jelcin se zabýval tolika problémy, že severní Kavkaz chápal jako jeden z nich. Během prezidentství Borise Jelcina nedocházelo k sekuritizaci severního Kavkazu s výjimkou čečenského konfliktu. Tehdy byl severní Kavkaz chápán jako hrozba pro celou federaci a její integritu [Buzan-Waeber 2003: 420]. Hlavní dopady politicko bezpečnostní situace na severním Kavkaze a jejich percepce v ruské politice se odrazili až v dalším prezidentské období spolu s novým prezidentem, který si dal za úkol disciplinovat jednotlivé regiony Ruska, především severní Kavkaz.

Existují domněnky, že Jelcinova administrativa podnítila druhou čečenskou válku. Základním problémem byl totiž fakt, že kdyby se Čečenská republika podařilo vytvořit funkční samostatnou etnitu, pobídlo by to mnoho regionů k podobně separatistické snaze. Centrální vláda ale potřebovala dát regionům jasně najevo, že bez Ruska se nikam nedostanou. Čečensko bylo tedy vybráno jako obětní beránek a také jako ústřední téma nadcházejících voleb. Celá válka vypukla po útocích v Dagestánu v roce 1999, které ale mohly být domluveny dopředu [Reitschuster 57]. „Mnozí očití svědkové později líčili reportérům, jako například Florianu Hasselovi z Frankfurter Rundschau, že rebelové bylivětšinou chráněni ruskými vrtulníky. Výpad proti Dagestánu byl

„čistě lokální policejní akce, mediálně silně nafouknutá“ psal renomovaný odborník na ruské záležitosti Wolfgang Leonhard. V médiích se však hovořilo o extremistických hrozbách [Reitachuster 2006: 58–59]” Již zde tak můžeme vidět cílenou stylizaci Kavkazu do „toho“ druhého vůči kterému si Rusové vymezili vlastní já. To, zda byla situace domluvená, nebo ne, je nejistou otázkou na kterou ken stěží někdo najde odpověď. Nicméně „ Rovněž prezident Aslan Maschadov v interview pro španělské noviny La Guardia řekl, že Berezovskij, Vološin a Putin od počátku o všem věděli a přepadení Dagestánu si sami objednali, aby měli důvod k válce. [Reitschuster 2006: 59]”

3.2. Kavkaz v obrazech Ruské federace po roce 2000

Zatímco první válka v čečensku byla zdlouhavá a nepopulární, druhá válka v čečensku přinesla Vladimíru Putinovi neobyčejnou popularitu uvnitř Ruské federace. Už jen fakt, že si Vladimír Putin v podstatě udělal jméno na útisku Čečenců, nevyznívá pro severní Kavkaz příliš pozitivně. Jednou z příčin popularity druhé čečenské války a také jednou z příčin polarizace ruské společnosti proti severnímu Kavkazu bylo označení atentátů v roce 1999 v Moskvě a Rjazani za čečenské útoky [Souleimanov 2007: 136]. „Ještě než byly oběti útoků pohřbeny, informoval ministr vnitra Rušajlo o čečenské stopě. Rebelové z kavkazské republiky, jak to líčila vládní média, podporováni islámskými extremisty, zřejmě v hněvu nad Putinovým masivním postupem na Kavkazu, sáhli k teroru [Reitschuster 2006: 63] Díky tomu mohla být válka v čečensku označena jako válka proti terorismu (ještě před 11. 9. 2001) a tak získala širokou podporu. „V médiích se rozpoutal opravdový hon na Kavkazany, neoblíbené již od carských dob. Mezi lidmi se jim říkalo ‚černí‘ a ‚černoprdelníci‘, úřady o nich hovořily - o nic méně diskriminujícím způsobem - jako o ‚osobách s kavkazskou tváří‘ [Reitschuster 2006: 64].” Putin se tedy zaměřil na sekuritizaci terorismu a čečenské otázky [Buzan-Waeber 2003: 410]. Situace se během války dostala tak daleko, že „Výroky jako ‚Celé Čečensko by se mělo vystříkat jedem proti

hmyzu' patřily dokonce i v lepších kruzích ke společensky přípustným. Slovo ‚kavkazan' se stalo nadávkou [Reitschuster 2006: 77].”

V rétorice jednotlivých politiků, nikoli však zákonů, se od druhé čečenské války zcela běžně objevují konotace mezi čečenskem a terorismem, kriminalitou, porušováním lidských práv apod [Souleimanov 2007: 155]. Nicméně toto jsou všechno kategorie, které odtrhneme-li je od kontextu čečenska, jsou sekuritizovány téměř ve všech západních zemích.

Vladimír Putin zaujal naprosto odlišnou pozici a to v mnoha ohledech, než Boris Jelcin. Jedněmi z těchto ohledů byla také strategie na disciplinaci regionů, politika vůči severnímu Kavkazu a vypořádání se s čečenským separatismem. Spolu s nástupem Vladimíra Putina se změnilo i veřejné mínění o válce v čečensku a o Čečencích a Kavkazanech celkově.

Vladimír Putin po svém nástupu na post prezidenta se ocitl v čele vnitřně roztržité federace, unikající rozpadu. Proto zavedl hned v roce 2000 Federální Okruhy, které měly především disciplinovat regiony a regionální vlády. Aby si upevnil svou pozici a tím pádem disciplinoval politickou situaci a politiku obecně, vytvořil v roce 2003 prezidentskou stranu Jednotné Rusko. V roce 2005 zavedl volební reformu, která snižovala reprezentativnost parlamentu a zvyšovala jeho jednotu. Také zrušil volbu regionálních gubernátorů, které začal jmenovat sám [Souleimanov 2007: 148]. Díky těmto krokům si Vladimír Putin dostatečně upevnil pozici a zároveň i politiku federace. V upevňování pozice pokračoval i na postu premiéra, kdy Dmitrij Medvěděv jako prezident zcela nezištně prodloužil volební období prezidenta za čtyři na šest let. Nyní je tedy Vladimír Putin v situaci, kdy v čele Ruské federace má zajištěné místo na několik let dopředu (nejdéle do roku 2024). V posledních letech jsou centrální vládou přijímány vnitropolitické koncepce na rozvoj regionů, na finanční politiku, bezpečnostní strategie apod. na střednědobý horizont, většinou však do roku 2020, nebo 2025. Z toho hlediska, lze tedy předpokládat, že Vladimír Putin počítá s tím, že obhájí post prezidenta i v příštích prezidentských volbách v roce 2018. Základním

rozdílem mezi Borisem Jelcinem a Vladimírem Putinem tedy zůstává postoj k regionům federace.

3.3. Kavkaz jako „other” v Ruské federaci

Jak jsme zjistili během našeho výzkumu i během četby sekundární literatury, není ruský politický diskurz vůči severnímu Kavkazu přívětivý. Nicméně to, jak je severní Kavkaz zobrazován v médiích, jak o něm jednotliví politici hovoří a to, jakým způsobem je zpropagována čečenská válka jako symbol ruské jednoty, síly a státnosti, má dopad i ve společnosti jako takové. V ruské společnosti dochází k velkému nárůstu nacionalismu, xenofobních nálad, rasismu apod. Všechny tyto ideologie se samozřejmě vyznačují tím, že se musí vůči někomu vymezit. A v Ruské federaci se tyto skupiny a takto smýšlející obyvatelé vymezují vůči Kavkazu (severnímu i jižnímu) a lidem zde žijícím [Svirina: 4]. Tento fakt se nám může zdát záležející, protože za doby SSSR se takové nálady v ruské společnosti neobjevovali. Ty se začali objevovat až s rozpadem SSSR. Jako příčina toho, že se tyto nálady začaly objevovat a masově šířit v ruské společnosti je často uváděn právě rozpad SSSR. Rusové tedy cítí křivdu z rozpadu SSSR a objevili se u nich xenofobní tendence. Bojí se všech cizinců, kteří se snaží rozvrátit Ruskou federaci. Není divu, že v takovém to prostředí jsou Kavkazané, kteří jsou na první pohled rozeznatelní od etnických Rusů, perzekuováni.

V momentě kdy se vnoříme do problematiky severního Kavkazu v ruské společnosti obecně, vyvstávají nám nové kategorie, které s ním můžeme asociovat, respektive, které s nimi asociují ruští nacionalisté. Jedná se výhradně o negativní kategorie, které často odkazují na rasovou teorii. Nicméně my tyto kategorie ukážeme jako sociální konstrukt, který má za úkol pouze vyloučit cizí skupinu a posílit svoji skupinu (identitu, etnikum, národnost, jazyk apod.)

První kategorií která se objevuje se vztahuje k barvě pleti. Rusové o Kavkazanech říkají, že jsou černí. Pod pojem černý tak spadají nejen všichni obyvatelé severního Kavkazu, ale také jižního a dokonce i obyvatelé střední Asie.

Právě kategorie barvy pleti je nástrojem na vyloučení skupiny obyvatel, která se tváří jako něco objektivně daného, nicméně je kompletně sociálně vykonstruovaná [Baum 2006: 221]. Jako příklad si uvěďme, že v USA se jako „černí“ označují afroameričané. V české republice jsou jako „černí“ označováni Romové a v Ruské federaci jsou to Kavkazané. Tyto lidé ale ve skutečnosti nemají nic společného, ani barvu kůže. V momentě, kdy přijede Rom, nebo obyvatel Kavkazu mezi skupinu černochů, nikoho ani nenapadne, že jsou „černí“. Rom i Kavkazan budou náhle „bílí“ [Svirina 2007: 4].

Další kategorie se kterou jsou v ruské společnosti Kavkazané bezpodmínky asociováni je terorismus. To vychází i z výsledků našeho výzkumu. Nicméně i toto je kategorie, která vytváří proti sobě stojící identity. Terorista je vždy jednou stranou chápán jako terorista a druhou jako bojovník za svobodu, práva, území, ideologii apod. Nicméně z této konotace vzchází mnoho špatného. Stačí, aby média označila jakýkoli čin, nebo útok za teroristický, (což je samo o sobě velmi neutrální tvrzení, protože na nikoho neukazuje) a Rusové jsou rovnou naprosto přesvědčeni, že čin spáchali buď imigranti, nebo „černí“, nebo Čečenci [Svirina 2007: 6].

Další kategorie objevující se ve společenském diskurzu Ruska, nejsou o nic pozitivnější: kriminalita, obchod s drogami, migranti, nedostatek práce. To je totiž další jev typický pro vyloučení, potřeba obětního beránka, kterého Rusové našli. Jakmile je něco špatně, od rozbitého auta, přes zaměstnanost až po zahraniční investice, vždy za to může vyloučená skupina [Svirina 2007: 6].

Nepřátelské naladění proti Kavkazanům je v ruské společnosti již poměrně hluboko zakořeněno. Situaci vůbec nepomáhá ani fakt, že úřady a vyšetřovací orgány jen velmi zřídka klasifikují určitý zločin jako rasově motivovaný. Rovněž složky státní bezpečnosti a represe se příliš nesnaží o dopadení, nebo rozrušení pravicových až extremistických hnutí a skupin [29: 158]. Ruská společnost se zkrátka zavírá před „cizími“, tedy etnicky neruskými vlivy. Dokonce ani v médiích (televizi, novinách, billboardu) nelze pozorovat multietnické zastoupení. Kavkazan se na obrazovky a stránky médií zkrátka

nehodí. Jejich fotky se ukazují v negativních souvislostech [Souleimanov 2007: 162].

Všehchna tato fakta ukazují na to, že Kavkaz a obyvatelé Kavkazu podléhají v Ruské společnosti procesu exkluze. Nicméně pokusme se z i z těchto společensky derivovaných kategorií vytvořit náčrt po dichotomii my a oni. Na vrcholy tohoto pětiúhelníku tedy dáme zjištěné kategorie ze společenského diskurzu a následně k nim přiřadíme ruská antonyma [příloha č. 6] Jaký výsledek tedy dostaneme, zasadíme-li do diagramu tyto kategorie: černý - bílý, špinavý - čistý, zločinec - oběť, muslim - pravoslavný, terorista - ochranitel země a na konec Kavkazan - Rus. Srovnáme-li oba diagramy které jsme vytvořili, tedy diagram zachycující politický diskurz Ruska a diagram zachycující společenský diskurz Ruska, najdeme zde styčný bod, kterým je náboženství. Tento fakt nás opět utvrzuje v dichotomii, která panuje mezi Kavkazem a Ruskem, protože náboženství je jedním ze základních znaků identity a zároveň je naprosto typické, že se vůči němu druhé náboženství vymezuje. Ve vztahu mezi Rusy a Kavkazany rovněž existuje další typický znak pro vyloučení. Rusové mají utkvělou představu, že jim národy z Kavkazu (a ze střední Asie) kradou práci.

Negativní konotace ve spojení s Kavkazem jsou také využívány jako rétorika jednotlivých politických stran a tedy jako nástroj předvolebního boje. To se projevuje zejména u radikálnějších stranických uskupení, kterými jsou tradičně Žirinovského strana LDPR, nebo uskupení Vlast [Souleimanov 2007: 155].

Je sice pravda, že Rusko se potýká s určitou mírou násilných, či teroristických útoků, které jsou vedeny čečenskými skupinami, nicméně Rusá společnost nevnímá to, že ne všichni Čečenci jsou teroristé, kriminalisté a násilníci. [Souleimanov 2007:156]

Existuje předpoklad, že procesy vyloučení, ingroup a outgroups a kladení důrazu na svou identitu vůči jiné jsou přímo závislé na období nestability a v období stability utichají. Toto tvrzení nebudeme vyvracet, pouze si vysvětlíme, proč se v Rusku tyto nálady příliš nemění, což se zcela pochopitelně vzhledem k

tomu, že od rozpadu SSSR na Kavkaze již několikrát válčilo a ani dnes se nadá mluvit o míru. Zěmě byla v 90. letech zmítána v politických a ekonomických krizích. To jsou všechno destabilizující faktory, které nedovolí ruské společnosti přestat Kavkaz ostrakizovat.

I když je identita něco, co je derivováno dlouhodobě a tedy vztahy ruské a kavkaské identity se ovlivňovaly a ovlivňují již dlouho dobu, mohla by vyvstat otázka, proč tedy zkoumat posledních dvacet let? A odpověď je taková, že před dvaceti lety vznikla Ruská federace, která do té doby neexistovala. a politicky ani nic jí podobného. Nicméně je pravdou, že kdybychom chtěli znát příčiny vztahů ruské a kavkazské identity a nejen identity, museli bychom jít daleko do historie.

Domácím bezpečnostním problémem Ruska je vztah mezi státem a národem. Uvnitř federace chybí politická definice národa [Buzan-Waever 2003: 405-407]. V rámci Ruské federace lze vysledovat několik identit vztahujících se k Rusům, nicméně každá zahrnuje trochu jiný význam: Ruskij - občan ruské federace a etnický Rus, žijící v Rusku; Rosijanin - etnicky specifikované označení Rusa žijícího jak v Rusku, tak mimo něj; Ruskojazyčnyje - tedy lidé hovořící ruským jazykem, přičemž tato kategorie zahrnuje i Rusy žijící mimo federaci; sootěčestveniki - bývalí občané SSSR, kteří se stále ztotožňují s RF, nicméně ta k nim nemá žádné pravomoce; graždanin - občan RF [Sakwa 2008: 263—264]. Následně R. Sakwa vymezuje různé způsoby jak Ruskou národnost vnímat: jako osoby mluvící ruským jazykem - nicméně zde vyvstává problém mnoha ruskojazyčných osob žijících mimo Ruskou federaci; jako etnické Rusy - nicméně to zase přebývá mnoho osob žijících v Rusku, kteří ale nejsou etničtí rusové; skrze náboženství - ale v Ruské federaci žijí i lidé vyznávající jiné než pravoslavné náboženství; skrze kulturu - zde vyvstává problematika definice ruské kultury, která má mnoho přežato například z ukrajinské kultury; skrze společnou historii - za předpokladu historie již z doby Ruské říše a následně SSSR [Sakwa 2008: 264-265].

„Pro současné Rusko je typická ideologie „našismu“, jak o něm píše A. Illarionov. To znamená podporu vlastních lidí (ať se jedná o zahraniční

představitelů, kteří se stali z hlediska západní Evropy a USA nepřijatelnými, jako je Islam Karimov či A. Lukašenko, tak i domácí oligarchy a jiné) proti cizím. Jedním z projevů této atmosféry jsou také citlivé reakce na jakoukoli zahraniční kritiku [Souleimanov 2007: 162]”. Nejvýznamnější současná ruská politická strana Jednotné Rusko, disponuje přidruženou mládežnickou organizací, která se jmenuje „Naši”. Na tomto příkladu můžeme vidět kam až dosahuje snaha vymezení sebe sama vůči ostatním [Souleimanov 2007: 162].

Důležitým prvkem pro Ruskou identitu, pro pocit důležitosti se stal také fakt, že jejich válka proti „teroristům” z Čečenska předběhla celý svět. V momentě kdy v New Yorku došlo k teroristickým útokům na Světové obchodní centrum a následné vyhlášení válce proti terorismu, mohl se Vladimír Putin tvářit, že toto všechno již zná. Tento fakt mu výrazně vylepšil reputaci ve světovém mínění a načisto globálně ospravedlnil obě války v čečensku. Tak vlastně došlo k celosvětovému odsouhlasení tvrzení, že čečenci jsou teroristé [Wegren 2010: 31].

3.4. Ruský neonacismus jako praktický příklad kavkazské exkluze

V této kapitole se budeme věnovat současnému ruskému pravicovému extremismu. Nejprve se budeme věnovat společným znakům ruského pravicového extremismu, jeho vzniku a základům a také jeho typologizaci. Po vyčlenění jednotlivých typů současného ruského pravicového extremismu představím tři největší proudy tohoto extremismu, konkrétně tedy: (1) ruský neonacismus, (2) pravoslavný extremismus (3) postavu Alexandra Dugina jakožto vůdčí osobnost geopolitického extremismu.

Mezi všemi ruskými pravicově extremistickými organizacemi lze najít několik jednotících znaků. Prvním společným rysem je samozřejmě doba a příčiny vzniku. Rusko bylo po většinu 20. století pod represivním sovětským režimem, který nedovoloval vznik žádných, natož pravicově extremistických, uskupení. První zárodky těchto organizací tak můžeme vidět až na přelomu 80. a 90. let. Právě rozpad SSSR zapůsobil na mnoho Rusů jako Versaillská smlouva

v roce 1919 na Němce. Pro Rusy byl rozpad sovětského impéria naprostým šokem, který byl ještě posílen překotným vývojem Ruské federace v 90. letech.

Právě přirovnání stavu společnosti v RF v 90. letech k situaci v meziválečném Německu není až tak nemístné. Rusové se cítili zahanbeni a poraženi, někdo jim vzal jejich říši. Zcela logicky tak vznikly revizionistické skupiny, a to na pravém i levém kraji osy. Dalším společným rysem byla bídná ekonomická situace, nezaměstnanost a bankrot Ruska v roce 1998. Situaci příliš nepomáhala ani ruská politická krize, která se táhla po celá 90. léta [Ursul 2008: 1].

Dalším výrazným společným znakem je xenofobie, rasismus, důraz na násilí a white power. Všechny tyto skupiny si zakládají na čistém ruském původu, bílé pleti a přesvědčují dívky, aby pokračovaly v plození čisté rasy. Smíšené páry jsou buď zbity a vyhnáni, nebo rovnou zavražděni [Ivshina 2006: 87]. V rámci ruského pravicového extremismu se sice objevuje také antisemitismus, nicméně daleko populárnější mezi extremisty je kavkazofobie. Tento fenomén vznikl z dlouhého nepřátelství mezi Rusy a národy žijícími na Kavkaze. Tento fenomén vyvrcholil v době první a druhé čečenské války. Na Kavkazany se začalo svalovat všechno, co bylo a je v Rusku špatně. Navíc národy a etnika žijící na Kavkaze mají tmavší pleť než Rusové, což znamená, že jsou rozpoznatelní na první pohled a tedy snadným terčem jak rasismu, tak násilí obecně [Laryš-Mareš 2011: 133]. Všechny tyto organizace jsou také ostře zaměřeny proti západu a západním organizacím jako je NATO, nebo EU. Mezinárodním nepřítelem číslo jedna zůstávají USA a proces globalizace [Ivshina 2006: 87].

V 90. letech v RF vzniklo několik pravicově extremistických organizací, které bychom mohli rozdělit do tří obecných proudů: (1) Nacionálně patriotický segment, kterému dominovala organizace Ruská národní jednota (RNE – Русское Национальное Единство), (2) Nová pravice, kterou představovala především Nacionálně-bolševická strana Ruska (NBP - Национал-

большевистская Партия России) a (3) hnutí Skinheads (Бритоголовие) [Laryš-Mareš 2011: 131].

RNE patřila k nejpobulárnějším neonacistickým organizacím Ruska v 90. letech. Organizaci vedl Alexandr Barkašov a její členové se často účastnili jako dobrovolníci různých válek (Podněstří, Abcházie, Srbsko). V dobách své největší popularity měla RNE až 15 000 členů. Hlavním heslem RNE bylo „Rusko Rusům“ a sama organizace se považovala za následovníky před-sovětské Černé Sotni. RNE se rozpadla na přelomu tisícletí na několik malých konkurenčních organizací [Mitrokhin 2006: 14].

RBP je druhou nejvýznamnější pravicově extremistickou organizací RF v 90. letech. Již z názvu je patrné, že v Rusku je mnohdy obtížné rozlišovat mezi levicovým a pravicovým extremismem. Jedním ze zakladatelů RBP byl Eduard Limonov. I symbolika organizace odkazuje jak k nacistickému Německu (orlice), tak ke komunismu (srp a kladivo), červená a černá barva jsou pojátkem obou ideologií. Cílem této organizace bylo obnovit velkou Ruskou říši, a to od Vladivostoku po Gibraltar. Jak RNE, tak RBP byly antidemokratické, antisemitské a proti imigrantům [Ivshina 2006: 87].

Hnutí Skinheads v Rusku do 90. let vůbec neexistovalo. Jeho popularita, však v Rusku strmě roste, a to až dodnes. Zatímco v roce 1991 jich v RF bylo jen několik desítek, v roce 2006 bylo v RF již 40 000 Skinheadů. V 90. letech nebyly skinheadské spolky příliš organizované. Vznikaly a zanikaly poměrně impulzivně. Jednalo se však o fenomén výhradně mladých lidí (většinou do dvaceti let) a velkých měst. Tyto neorganizované skupiny se vyznačovaly extrémní brutalitou a nesnášenlivostí [Ursul 2008: 3-5].

Po nástupu Vladimíra Putina do funkce prezidenta RF v roce 2000 se situace v RF začala měnit, ekonomika se začala vzmáhat a politický systém stabilizovat. Mnohé se změnilo i mezi pravicově extremistickými uskupeními. V novém tisíciletí můžeme tato uskupení dělit na: (1) Bílý rasismus, (2) Pravoslavný extremismus, (3) Geopolitický imperialismus a (4) Politický extremismus [Laryš-Mareš 2011: 132].

Ruský neonacismus je již od počátku 90. let na vzestupu. Uvádí se, že dnes je v Rusku největší počet neonacistů na světě. Problémem je, že neonacismus je akceptován i širokou veřejností, např. v roce 2006 více než 50% Rusů souhlasilo s heslem „Rusko Rusům“ [Laryš-Mareš 2011: 133]. Neonacismus v RF vyvěrá především z nenávisti vůči kavkazským národům a etnikům. Vztahy mezi etnickými Rusy a Kavkazany trpí historickými i aktuálními střety a válkami. Dalšími národy, proti kterým jsou Rusové vysazeni, jsou národy střední Asie. Problémem je, že jak z Kavkazu, tak ze střední Asie přichází do Ruska mladí lidé za prací. Nicméně dnes se již jedná o generaci, která nevyrostala na sovětském vzdělávacím systému, což znamená, že tito mladí přistěhovalci často neumí rusky a neznají ruskou kulturu. Tyto odlišnosti nejsou etnickými Rusy vítány. Zatímco v 90. letech mezi neonacisty patřily především nejchudší vrstvy obyvatel, po roce 2000 jsou to hlavně děti podnikatelů, které zasáhl krach v roce 1998 [Laryš-Mareš 2011: 133-134].

Jak v 90. letech, tak po roce 2000 si neonacistické organizace zakládají na symbolice, která odkazuje k nacistickému Německu. Jedná se především o různé parafráze svastiky, orlice a používání černé a červené barvy.

Současná nejvýznamnější neonacistická organizace v Rusku je Slovanský svaz. Její celý název je Nacionálně-socialistické hnutí Slovanský svaz (Национал-социалистическое движение Славянский союз) s příznačnou zkratkou NSD SS. Tato organizace se vyčlenila na počátku nového tisíciletí z rozpadající se RNE [Славянский союз 2010b]. Od svého vzniku až dodnes stojí v čele organizace Dmitrij Děmuškin, který na svých stránkách tvrdí, že organizace má podporu 5% Rusů [Славянский союз 2010a]. Na stránkách NSD SS VKontakte mají 4 976 followerů a jejich hlavními posty jsou zde zprávy o slávě Ruska a Rusů, nabádání dívek na zachování čisté rasy, různé vyobrazení Ruska s pravoslavnými kříži a v barvách vlajky ruského impéria (vodorovné pruhy od zdola – bílý, žlutý a černý) a odkazy na videa, kde páchají násilí na neetnických Rusech a imigrantech [VKontakte SS 2014].

Dalšími velmi podobnými (avšak ne tak populárními) organizacemi jsou například Strana svobody (Партия свободы), Nacionálně-socialistická společnost (Национал-социалистическое общество), nebo Ruský všenárodní svaz (Русский общенациональный союз). Všechny tyto organizace se vyznačují také tím, že disponují soukromými para-militárními skupinami [Laryš-Mareš 2011: 143].

Dalšími neonacistickými skupinami v Rusku jsou gangy a skupiny hooligans, kteří přímo navazují na skinheady v 90. letech. Gangy mají málo členů, většinou náctiletých a nemají pevnou organizační strukturu. Gangy se soustředí do velkých měst a často se přeskupují, vznikají a zanikají. Jejich názvy jsou často totožné se jménem jejich vůdce. Tyto gangy se vyznačují nebývalou brutalitou. Taktika těchto gangů je až mrazivě přímočará – u metra si počkají na cizince, kterého potom nejčastěji ubodají, případně utlučou k smrti. Samotní členové těchto gangů se chápou jako hrdinové Ruska, kteří jej čistí od „špíny“. Je-li někdo z nich zatčen, jsou na jeho počest konané různé akce často opět zaměřené na násilí na neruských etnikách [Mitrokhin 2006: 20-21].

Pravoslavná církev je od rozpadu SSSR velmi důležitou složkou RF. Církev zde představuje tradici, morálku, autoritu a jistotu. Ostatně politika RF byla vždy velmi navázána na pravoslavnou církev. Již v 90. letech se ale pravoslavná církev začala radikalizovat a po rozpadu RNE se zde vytvořili pravoslavné extremistické organizace [Mitrokhin 2006: 18].

Již v 90. letech církev spolupracovala s RNE. Po jejím rozpadu ale jednotlivé skupiny pravoslavných začaly pronikat více do extremistických vod. V roce 2000 byli na jubilejním koncilu Biskupů kanonizováni členové Černé Sotni [Verkhovsky 2002: 333]. Pravoslavná církev získává stále více pocit výlučnosti pro ruskou kulturu a společnost. Je velmi xenofobní, co se týká ostatních náboženství (především judaismu a islámu). Navíc odkazuje ke zlatému věku před rokem 1917. Cílem pravoslavného extremismu je vytvoření autokracie, která by zavedla pravoslavná pravidla a hodnoty do každodenního života, kultury a ekonomiky RF. Pravoslavný extremismus je silně proti jiným

náboženstvím, proti demokracii, proti lidským právům, proti západu a proti novému světovému řádu. V roce 2001 vyšel Koncept státní politiky v náboženské sféře, který určoval tradiční náboženství, které má nárok na spoustu privilegií a výhod a potom ostatní náboženství, které tato práva nemají. Nejčastějšími projevy pravoslavného extremismu v Rusku je sprejování, ničení a hanobení všech nepravoslavných věcí [Verkhovsky 2002: 334-335].

Jako příklad uvedu pravoslavnou organizaci Svatá Rus (Святая Русь), která spolupracuje s neonacistickým organizacemi, snaží se ovlivňovat politiku a dokonce i silové složky státu. Problém je v tom, že církve je v Rusku chápána velmi pozitivně a jako morální autorita a nositelka vysokých hodnot (Правый взгляд 2013). Toho právě tyto organizace zneužívají. Jejich hlavním požadavkem je vytvořit v každém městě pravoslavnou hlídku, která by dohlížela na způsob života obyvatel, na to, zda žijí dle pravoslavných hodnot a všechny ostatní by postihovala. Jedním z hlavních cílů organizace je navrátit Rusko do zlatého věku před rok 1917 [Ruská pravoslavná církev 2014]. Organizace Svatá Rus má na svých stránkách Vkontakte 5 191 followerů [Vkontakte SR 2014].

Jako typického představitele geopolitického ruského imperialismu jsem si vybrala Alexandra Dugina, otce neoeurasianismu. Alexandr Dugin je vysokoškolsky vzdělaný filozof, sociolog a politolog, který během svého života vydal několik článků a knih, které budí kontroverze po celém světě. Jeho myšlenky jsou na západě často označovány za fašistické a někdy za nacistické [Umland 2009: 78].

Alexandr Dugin se narodil v roce 1962 a dnes je poměrně významným učencem v ruské společnosti. Svoji kariéru začal v 90. letech, kdy se proslavil především článkem „Válka kontinentů“. Tento článek okamžitě přitáhl pozornost všech pravicově smýšlejících osobností v RF. V 90. letech se A. Dugin také podílel na založení Limonovovo NBP, zároveň se objevoval jako vzdělanec a autorita v televizi a rádiu, publikoval ve známých ruských novinách Независимая газета a vyučoval na vojenské akademii. Již zde můžeme vidět základní problém v tom, že Alexandr Dugin, ač osoba podílející se na zakládání

neonacistické organizace, byl veřejně přijímán jako vědec a autorita [Umland 2002: 377]. Na konci 90. let se A. Dugin stal dokonce mluvčím Dumy a dostal se tak do politických kruhů RF [Umland 2009: 76]. Následně pak založil Eurasianistické hnutí, v jehož čele je dodnes a jehož členy jsou i významné ruské osobnosti, a to jak politické tak vědecké [Umland 2009: 80].

Duginovi myšlenky jsou založené na střetu Ruska se západem. Rusko zde představuje euroasijskou mocnost a západ atlantické mocnosti. Tento střet má samozřejmě Rusko vyhrát a významně územně expandovat. Jeho teorie pracuje jak s mytologií, tak s geopolitikou. Je otevřeně proti západní. Zásadní myšlenkou je, že Rusko je svébytná entita, která musí územně expandovat do všech směrů a obnovit svou zašlou slávu [Umland 2002: 376]. Na svém profilu Vkontakte má Alexandr Dugin 20 783 followerů. Mezi fotkami nalezneme především fotodokumentaci z Duginových přednášek, místy však narazíme na fotku, kde rozpravuje s pravoslavným knězem na okraji Kavkazu [Vkontakte A. Dugin 2014].

V Ruské federaci samozřejmě existuje řada opatření proti takovému extremismu. Nicméně obdobně jako oficiální politický diskurz jsou i tato opatření spíše pro dodržení formalit. Opatření proti extremismu trpí několika zásadními problémy. Prvním z nich je všespolečensky rozšířená korupce ve společnosti. Dalším je ignorování zákonů a fyzického násilí. Vyšetřování vraždy se často dostane do slepé uličky, a často rasově motivované vraždy tak nejsou hlášeny. Dalším problémem je zakořeněná nesnášenlivost mezi Rusy a Kavkazany [Mitrokhin 2006: 22]. Neopomenutelným problémem je časté propojení extremistických organizací a policejních složek a církví a politikou a politikou a policií. Jde tedy o jakýsi začarovaný kruh tolerance extremistického násilí [Laryš-Mareš 2011: 145].

3.4. Shrnutí: Politiky identity mezi Ruskem a Kavkazem

V této kapitole jsme se pokusily doplnit náš výzkum o sekundární zdroje, které by nám řekli více o ruském (politickém) diskurzu vůči severnímu

Kavkazu. Díky tomu jsem se také mohly zaměřit na to, jak se tento diskurz vyvíjel v posledních dvaceti letech.

Předně je třeba říci, že je skutečně rozdíl, mezitím, co je v oficiálních státních dokumentech a obecným diskurzem Ruska. Oficiální politické texty se snaží být velmi korektní, což také jsou. To, že je to ale pro ruské politiky někdy složité dokazuje i úryvek: „Jakmile padne slovo Čečensko, jeho tvář zkameni, oči nabudou skelného výrazu, je okamžitě dotčen, už nenaslouchá a zmocňuje se ho zlost’, informoval jeden známý ruský politik, který se, jde-li o mínění o Vladimíru Putinovi, přál stejně jako mnoho prominentních Rusů zůstat v anonymitě. Prezidentovi důvěrníci doporučují návštěvníkům, aby se v rozhovoru s ním raději vzdali kritických otázek týkajících se konfliktu na Kavkazu, jinak by se prý nálada rázem ocitla na bodu mrazu. Před vrcholícími oslavami třístého založení Sank Petěrburgu v květnu 2003 se ruská strana marně snažila slovo ‚Čečensko‘ ze závěrečného komuniké zcela vymýtit, ačkoli již původní formulace byla docela krotká, jak přiznal vysoce postavený diplomat z EU [Reitschuster 2006: 15]”.

Během 20 let se diskurz vůči severnímu Kavkazu poměrně značně měnil. Zatímco v 90. letech Boris Jelcin bojoval se změnou režimu a zaváděním demokracie obecně a do toho bránil Ruskou federaci ve válce v Čečensku, Vladimír Putin se z jeho chyb poučil a podmanil si nejen ruskou společnost, ale také ruskou politiku. V 90. letech se vztahy nově vzniklé ruské federace a Kavkazu teprve utvářeli. První válka v čečensku sice byla doprovázena nějakými teroristickými útoky, nicméně polarizace ruské společnosti nebyla taková jako během druhé čečenské války a po ní. Druhá čečenská válka v podstatě zanesla do ruské společnosti nenávist vůči Čečencům, Kavakazanům a všem neetnickým Rusům. I z tohoto důvodu lze na ruské společnosti pozorovat velký nárůst praicově extremistických organizací. Tyto organizace se netají svou nenávistí a fyzickým napadáním neetnických rusů, především kavkazanů.

Dynamika vztahů mezi Kavkazem a Ruskem se pochopitelně měnila v průběhu posledních dvaceti let. Nejvýrazněji je dichotomie vnímána v souvislosti

s jakýmikoli teroristickými, či masovými útoky v Ruské federaci. V takovém momentě se zvedne vlna odporu ke kavkazské identitě. Kavkaz má pro Rusi velký význam v tom, smyslu, že jim umožňuje se vůči sobě vymezit, a tím pádem dochází k větší propojenosti a solidárnosti uvnitř „naší“ identity.

Na závěr celé práce musíme však podotknout, že všechny konstrukce které jsme vysledovali, mají svůj opodstatněný základ. Na dichotomii Rusko - Kavkaz se nelze dívat optikou toho, že jedna skupina jsou oběti a druzí agresori. Musíme si uvědomit, že stejně tak, jako Rusko vytváří svou identitu vůči Kavkazu, stejně tak i Kavkaz vytváří svou identitu vůči Rusku.

Závěr

V závěru práce zhodnotíme její průběh, představíme to, co jsme během našeho výzkumu zjistili, odpovíme na všechny výzkumné otázky, které jsme si na začátku práce položili a celkově shrneme získané poznatky. Cílem práce bylo zjistit jak je Kavkaz a s ním asociované kategorie představován a využíván jako symbol v ruském politickém diskurzu. Abychom mohli vůbec uvažovat o takovémto cílu a jeho naplnění, musíme předpokládat, že kategorie Kavkazu a její specifické rámování má své instrumentální využití v rámci ruské politiky, a to jak pro politické aktéry, tak pro nastolování a vyjednávání ruské identity obecně. Tento předpoklad se v práci potvrdil, protože kategorie Kavkazu je pro ruskou politiku naprosto zásadní. Kategorie Kavkazu pomohla ruské politice etablovat se po složitém období rozpadu SSSR a chaosu v 90. letech. Zároveň tato kategorie umožňuje Rusům vytvářet vlastní identitu a vlastní ne-bezpečí.

Jakým způsobem jsou populace a teritoriální celky asociované s Kavkazem reprezentovány v ruském politickém diskurzu? Abychom mohli odpovědět na tuto otázku museli jsme si nejprve definovat teritoriální celky Kavkazu, které jsme si zaměřili na severní Kavkaz, který jsme si nadefinovali v hranicích severokavkazského ekonomického okruhu RF. Tento okruh zahrnuje republiky Dagestán, Čečensko, Ingušsko, Severní Osetii-Alanii, Kabardsko-Balkarsko, Karačajevsko-Čerkesko a Adygejsko, dále kraje Stavropolský a Krasnodarský a také Rostovskou oblast. Následně jsme si museli definovat ruský politický diskurz a jak jej budeme konkrétně zkoumat, jakých metod využijeme. Ruský politický diskurz jsme si vymezili v intencích politických oficiálních státních dokumentů, zákonů a textů, ale také novinových článků vybraných státem vlastněných médií. Z těchto zdrojů jsme vytvořili dva korpusy. První s oficiálními texty čítající 68 dokumentů a druhý s články čítající 300 dokumentů. Pro analýzu těchto dokumentů jsme zvolili kombinaci obsahové analýzy s využitím počítačového softwaru MAXQDA a kritické diskurzivní analýzy. Na základě výsledků této analýzy můžeme tedy odpovědět na výše položenou otázku. Politický diskurz si nicméně budeme muset rozdělit na dvě kategorie:

diskurz oficiálních státních textů a diskurz mediálních zpráv. V diskurzu oficiálních státních textů je severní Kavkaz je reprezentován poměrně opatrně a diplomaticky s důrazem na vyváženost a neextrémnost. Severní Kavkaz je v oficiálním politickém diskurzu ruska zobrazován neutrálně. Odlišně je však reprezentován v mediálních zprávách. Zde, je kavkaz zobrazován nejčastěji v negativních konotacích a ve spojitosti s termíny jako terorismus, korupce, separatismus apod.

Jak se tyto reprezentace měnily v posledních dvaceti letech? Abychom mohli říci jak se reprezentace severního Kavkazu měnila v posledních dvaceti letech, bylo zapotřebí sáhnout i do jiných zdrojů, než jen do analytických korpusů. Za posledních dvacet let se ale reprezentace Kavkazu v ruském diskurzu měnily poměrně zásadně. V 90. letech spolu s první čečenskou válkou se začaly utvářet vztahy a konotace mezi nově vzniklou Ruskou federací a severním Kavkazem, který měl jasně separatistické tendence. Nicméně zásadní konotace a změny přišly až s druhou čečenskou válkou. V té době vrcholila negativní percepce Kavkazu, jeho obyvatel a s ním asociovaných kategorií. Lze říci, že percepce Kavkazu se vždy zhorší po jakémkoli útoku na civilní obyvatelstvo v Rusku. Až na tyto výkyvy, lze ale říci, že se percepce Kavkazu úměrně zhoršovala od 90. let až do nástupu Vladimíra Putina, a od této doby je až na uvedené výjimky víceméně stejná.

Jakou roli hrají různé interpretace Kavkazu jako „Toho druhého” při konstituci specifických obrazů Ruska? Kavkaz hraje zcela nepochybně roli „toho druhého” v ruské realitě i politice. Nicméně tato role je pro Rusko poměrně důležitá. Ruská federace má od svého vzniku problém s percepcí sebe sama jakožto národa a právě kategorie kavkazu, vůči které se může vymezit toto do značné míry supljuje. Kavkaz také dopomohl dnešnímu prezidentovi Vladimíru Putinovi k jeho politickým úspěchům. Nicméně role Kavkazu a její mediální a politická reprezentace také veda k velké polarizaci těchto vztahů a ke zvýšení xenofobie Ruských obyvatel. Kavkaz je typickým příkladem nejen „toho druhého”, ale také procesu exkluze uvnitř společnosti a zároveň představuje pro

ruskou *ingroup* jejich *outgroup*. Kromě toho slouží kategorie kavkazu v ruské politice jako typické sekuritizační téma.

Seznam literatury

- Androvičová, J. (2010). Immigration in Current Political Discourse. *Political Sciences* 12 (2), s. 69–88.
- BankGorodov (2010a). Экономические районы России (http://www.bankgorodov.ru/region/economic_r.php, 20. 4. 2015).
- BankGorodov (2010b). федеральные округа России (<http://www.bankgorodov.ru/region/fo.php>, 20. 4. 2015).
- Barrett, T. M. (1995). The frontiers of the North Caucasus. *Slavic Reviews* 54 (3), s. 578-601.
- Baum, B. (2006). *The rise and fall of the Caucasian race: A political history of racial identity.* (New York: New York university press).
- Buzan, B. - Waever, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security.* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Buzan, B. - Waever, O. - de Wilde, J. (1998). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu.* (Brno: Barrister & Principal).
- Campbell, D. (1998). *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity.* (Mineapolis: University of Minnesota Press).
- Dulebová, I. (2011). Podoby súčasnej českej a slovenskej politickej lingvistiky . *Jazyk a kultúra* 2 (8), s. 1–8.
- Dulebová, I. (2012). Politický diskurz ako objekt lingvistického výskumu. *Jazyk a kultúra* 3 (9), s. 1–5.
- Foucault, M. (2002). *Archeologie vědění.* (Herrman a synové).
- Hansen, L. (2006). *Security as practise. Discourse analysis and the Bosnian war.* (London and New York: Routledge).
- Heidelberg Institute for International Conflict Research (2014). *Conflict Barometer* (http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2014.pdf, 20. 4. 2015).
- Henze, P. B. (1996). Russia and the Caucasus. *Studies in Conflict & Terrorism* 19 (4), s. 97–114.
- Holzer, J. (2001). *Politický systém Ruska. Hledání státu.* (Brno: centrum pro studium demokracie a kultury)

- Horemuž, M. (2011). Politický systém Ruskej federácie 20 rokov po rozpade SSSR. *Slovak Journal of political sciences*. Vol. 11, Issue 4, s. 296—320.
- Hájek, M. (2014). Čtenář a stroj. *Vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. (Praha: Sociologické nakladatelství).
- Ivshina, O. (2006): Neo-nazism as a threat to state and global security for Russia and the European Union, In: Langenohl, A. – Westphal, K. (2006). *Comparing and Inter-Relating the European Union and the Russian Federation*, s. 83-89. Dostupné na: <http://hdl.handle.net/10419/21926>, 14. 12. 2014.
- Kotyk, V. (1998). *Vztahy centra a regionů Ruské federace (Ústav mezinárodních vztahů)*.
- Laryš, M. – Mareš, M. (2011). Right-Wing Extremist violence in the Russian Federation. *Europe-Asia Studies*, 63 (1), s. 129-154.
- Leichtová, M. (2008). Ruská federace: od Sovětského svazu k řízené demokracii. In: Cabada, L. a kol.: *Nové demokracie střední a východní Evropy*. (Praha: Oeconomica) s. 379 - 397.
- Matoušková, M. (2006). Reforma ruského volebního systému. *Institut pro srovnávací politologický výzkum* 1 (1), s. 98 - 110.
- McFaul, M. (1995). State power, institutional change, and the politics of privatization in Russia. *World politics* 47 (2), s. 210—243.
- Miessler, J. (2008). Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství masmediálních textů. (http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Bocak1/pdf_doc/miessler.pdf, 20. 4. 2015).
- Mitrokhin, F. (2006). Non-Islamic Extremism in Today's Russia. *Russia in Global Affairs*, 4 (4), s. 14-27.
- Neumann, I. B. (1999). *Uses of the other: „The East” in European identity formation* (Minneapolis: University of Minnesota press).
- Příhoda, D. (2010): Jednotné Rusko: případ úspěšné proprezidentské strany? *Acta politologica* 2 (2), s. 161 - 185.
- Reitschuster, B (2006): *Vladimír Putin: Kam kráčíš Rusko?* (Praha: Ottovo nakladatelství).
- Rek, J. (2003). *Jelcinova epocha 1988 - 2000. Od Gorbačeva k Putinovi - obrazy z moderních dějin Ruska*. (Praha: Knižní klub).

- Ruská pravoslavná církev (2014). Общественная организация "Святая Русь" (<http://ansobor.ru/articles.php?id=99>, 20. 4. 2015).
- Russia Today (2014). Russia introduces separate ministry for North Caucasus affairs (<http://rt.com/politics/158428-russia-ministry-caucasus-reshuffle/>, 20. 4. 2015).
- Sagramoso, D. (2007). Violence and Conflict in the Russian North Caucasus. *International Affairs* 83 (4), 681–705.
- Sakwa, R. (2008). *Russian politics and society*. (London and New York: Routledge).
- Souleimanov, E. (2007). *Rusko a postsověťský prostor*. (Praha: Eurolex Bohemia).
- Souleimanov, E. (2002). Rusko a etnické konflikty na Kavkaze: válka v Náhorním Karabachu (<http://www.amo.cz/publikace/rusko-a-etnicke-konflikty-na-kavkaze.html>, 20. 4. 2015).
- Souleimanov, E. (2012). Islmistický odboj na Kavkaze: Pokus o porozumění. *Slovenská politologická revue* (2), s. 107-123.
- Svirina, E (2007). Xenophobia and racism in Russia: How the russain media portray „out-groups”. (<http://www.american.edu/soc/communication/upload/07-Svirina.pdf>, 20. 4. 2015).
- Umland, A. (2009). Pathological Tnedencies in Russia „Neo-Eurasianism“. *Russian Politics and Law*, 47 (1), s. 76-89.
- Ursul, V. I. (2008). К вопросу о нацизме в современной России. *Армия и общество*, 2008 (3), s. 1-8.
- Verkhovsky, A. (2002). The Role of the Russian Orthodox Church in Nationalist Xenophobic and Antiwestern Tendencies in Russia Today: Not Nationalism, but Fundamentalism. *Religion, State and Society*, 30 (4), s. 333-345.
- Vkontakte A. Dugin (2014). Александр Дугин. Dostupné na: <http://vk.com/duginag>, 20. 4. 2015
- Vkontakte SR (2014). Русское православное движение «Святая Русь» (http://vk.com/rpd_rus, 20. 4. 2015).
- Vkontakte SS (2014). Славянский союз. (http://vk.com/v_kontakte_c_c, 20. 4. 2015).
- Waever, O. (2011). Politics, security, theory. *Security Dialogue* 42 (4–5), s. 465-480.
- Waisová, Š. (2004). Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti. Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. *Mezinárodní vztahy* 2004 (3), s. 66-86.

- Walach, V. (2013). Co znamená zkoumat bezpečnost kriticky? Utopický realista v sociálně vyoučené lokalitě. (http://www.academia.edu/3352090/Co_znamen%C3%A1_zkoumat_bezpe%C4%8Dnost_kriticky_Utopick%C3%BD_realista_v_soci%C3%A1ln%C4%9B_vylou%C4%8Den%C3%A9_lokalit%C4%9B, 20. 4. 2015).
- Ústava (1993). Ústava Ruské federace. (<http://www.constitution.ru/>, 20. 4. 2015).
- Česká televize (2012). Rošáda Medvěděv - Putin: V Rusku nic překvapujícího (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/166695-rosada-medvedev-putin-v-rusku-nic-prekvarpujiciho/>, 20.4. 2015).
- Šmíd, T. (2013). Emirát Kavkaz: základní analýza islamistické vzbouřenecké struktury na severním Kavkaze. *Obrana a Strategie* (2), s. 53-64.
- Базилев, В. Н. (2005). Политический дискурс в России. *Политическая лингвистика* 6 (15), s. 5–32.
- Баранов, А. Н. — Михайлова О. В. — Сатаров Г. А. — Шипова Е. А. (2004). Политический дискурс: методы анализа тематической структуры и метафорики (Москва: Фонд ИНДЕМ).
- Госавтоинспекция МВД (2015). Субъекты Российской федерации (<http://www.gibdd.ru/struct/reg/regions.php>, 20. 4. 2015).
- Ильин, М. В. (2004). Перспективы политического дискурс анализа в России. (<http://discourse-pm.ur.ru/discours6/ilin2.php>, 20. 4. 2015).
- Правый взгляд (2013). Православное движение «Святая Русь» проверят на «экстремизм». (<http://www.rusimperia.info/news/id15643.html>, 20. 4. 2015).
- Славянский союз (2010a). "Славянский Союз" знают и поддерживают 5% россиян! (<http://www.demushkin.com/content/articles/265/4523.html>, 20. 4. 2015).
- Славянский союз (2010b). Дмитрий Дёмушкин. История Создания Славянского Союза. ч1. (<http://www.demushkin.com/content/articles/315/3298.html>, 20. 4. 2015).

Resumé

This thesis (dissertation) is pursuing a view of Northern Caucasus in Russian political discourse. Objective of the work is to ascertain a view of Caucasus and associated categories in Russian political discourse during the last 20 years. This work is unique with its transdisciplinarity. It involves many social sciences (international relationships, security studies, sociology, identity studies and territorial studies). Theoretical framework is constituted from the combination of critical security studies, Copenhagen School of security studies, identity politics and a concept of exclusion. Methodology of the research was created with the "MAXQDA" software that was used to work with extensive corpora. Corpus is formed out of official political documents and articles from state media (state-owned media) that are dealing with politics. Conclusion of the work is a synthesis of the result of our analysis and a secondary literature.

Přílohy

Příloha č. 1:

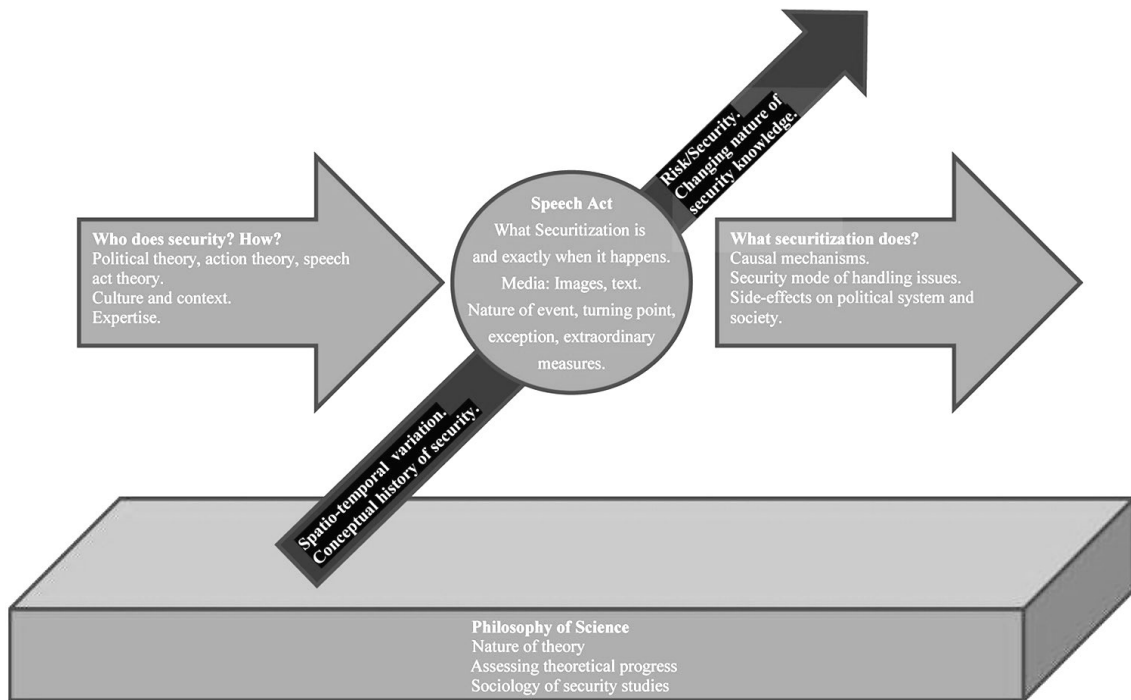
Rozšířený koncept bezpečnosti (Waisová 2004: 75)

Stupeň rozšíření	Způsob rozšíření			
	Horizontální úroveň (sektory)	Vertikální úroveň (referenční objekty)	Ohrožené hodnoty	Zdroje hrozeb
Úzký koncept	Vojensko-politický sektor	Stát	Suverenita Teritoriální integrita	Jiné státy (Substátní aktéři) Příroda
Rozšířený koncept	Societální sektor	Národ Sociální skupiny	Národní jednota Identita	(Státy) Národy Migranti Nepřátelské kultury
	Ekonomický sektor	Stát Instituce Individua	Rozvoj Existence Základní lidské potřeby	Jiné státy Trhy Globální ekonomika
	Environmentální sektor	Ekosystém Lidský druh Stát	Udržitelnost Přežití Kvalita života	Stát Globalizace Lidský druh

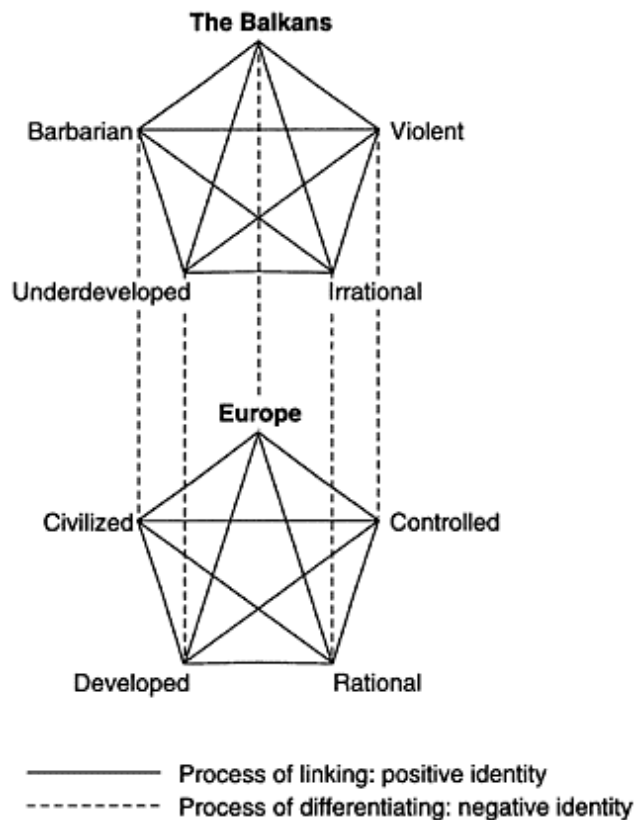
Příloha č. 2: Analytická mřížka

	vojenský	environmentální	ekonomický	společenský	politický
globální					
regionální					
státní					
substátní					
jedinec					

Příloha č. 3: Proces Sekuritizace [Waever 2011: 477].

Příloha č. 4: Schéma My a Oni [Hansen 2006: 18].

Příloha č. 5 a 6: My a oni (vypracovala autorka).

